

TUDÓSÍTVÁNY

A

M O J A T A T

KEGYES TANITÓREND

KECSKEMÉTI

FŐGYMNASIUMÁRÓL

AZ

1869/70-ki TANÉV VÉGÉN.

KECSKEMÉTEN,

NYOMATOTT TÓTH LÁSZLÓNÁL.

1870.

T A R T A L O M.

- I. Néhány lap államéletünk s alkotmányunk viszontagságainak könyvéből. (884—1790.)
- II. Értesítés a tanintézetéről.
- III. Vallási ügy.
- IV. A gymnasiumhoz kötött segély- és ösztöndíjak.
- V. Tanodai segédszerek és szerelvények.
- VI. Az 1869-ik évben kitűzött pályadíjak.
- VII. Tanári kar.
- VIII. Érdemsorozati jegyek.
- IX. Az érdemsorozatban előforduló rövidítések jelentménye.
- X. A kecskeméti kegyesrendi főgymnasium ifjúságának érdemszerinti sorozata.
- XI. Statistikai kimutatás.
- XII. Figyelmeztetés.

I.

Néhány lap államéletünk s alkotmányunk viszontagságainak könyvéből.

(884—1790.)

„Les gens instruits savent fort bien que l'histoire se fait, mais qu' on ne la fait pas; qu' on peut l' écrire, mais qu' on ne la compose point.“

Michaud.

I. A nemzet életrealóságának jelei. — A népek történetében semmisen bizonyosabb annál, hogy minden nép eredete, első viszontagságai fejlődése, szóval: őstörténete bizonytalan, homályos, nemzeti mondákba s hitregékbe burkolt. Ez általános szabály alól a magyar nemzet történetét sem vehetjük ki. Tagadhatatlan, a magyar nemzet őstörténetével sokat foglalkozott a tudósvilág; sok, a mit részben bel-, részben külföldi történészek összeirtak e tárgyban, és ha némi megállapodásra jutott is a jelenkori történettudomány, az — általános hit szerint — csak látszatos; az események valóságára, a történeti igazság még mai napig sincs teljességgel földerítve, vagy ha föl is volna, azt nem tudjuk, hogy úgy van-e elvitázhatatlanul? De szakítanunk a sötét multtal a bizonytalanság ürügye alatt ép oly nevetséges és kárhozatos lenne, mint agyszülte képzelmekekkel tölteni be az ürt. Ha mellőznők az őskor homályos történetét, elvágnók utunkat, melyen tovább haladhatunk; nem tudnók megfejteni a rejtélyt, midőn a nemzet céltudatos életéhez, férfikorához eljutánk. Vagy hol találunk népet, mely minden előzmény hiányával a magaslat tetőpontjára emelkedett? Századok készítik elő minden nemzet dicsőségét, hatalmát; de e századok többé-kevésbé homályosak. És ki merné józanon állítani, hogy a görögök története csak a marathoni diadallal kezdődik? Több század fontos eseményei előzték meg e kort anélkül, hogy kritikailag beszélhetnénk rólok. Vagy ki higgye, hogy Róma úgy keletkezett, miként azt Titus Livius naivul, hagyományok alapján, megírta? Az etelközi vérszerződést is megelőzte a kor, mely előkészítette. Vakmerő, esztelen állítás, hogy vad, inkább állathoz hasonlító, kóbor népcorda, minden műveltségi fokozat mellőzésével, egyszerre alkotmányos nemzetté vált. Ez óriási ugrás lett volna, pedig: „A társadalom csak úgy, mint a természet, nem szereti az ugrást és a rögtönzést.“ De térjünk át tárgyunkra.

A magyar nemzet bölcsőjét Ázsiában kell keresnünk és pedig — nemzeti mondáink alapján — azon vidékeken, honnan az istenihlette Mózes a vizözön után a népeket más világtájakra költözteti. E tájakon Perzsiával is találkozunk, honnan Hunor és Mogor testvérek, kiktől a húnok és magyarok származtak, az Azow tenger vidékére költöznek. Nemsokára

nőrablást követnek el, Dulának, az alánok fejedelmének, két leányát ragadván magukkal. E két nő ősanjává lesz a hatalmas hún és magyar nemzetnek. A gyors elszaporodás kiköltözésre bírja a két nemzetet; elfoglalják Scythiát, mely alatt a régi és középkori írók egész éjszakkéleti Európát s éjszaki Ázsiát értik.

E mondák alapján tehát a magyar nemzet ősapáinak bölcsőjét Perzsiában kellene keresnünk; de tekintetbe véve Mózes iratainak félreismerhetlen befolyását e krónikai elbeszélésre, valamint azt is, hogy a testvérek ezen állítólagos kiköltözése messze a történeti időn túl esik, rá nem sokat építhetünk. Szintúgy nem azok véleményére, kik még távolabb időben s messzebb vidékeken keresik a magyar nemzetet és ősi hazáját. Annyi igaz, — Horváth Mihály állítása szerint — hogy az Azow tenger éjszakkéleti síkjai, a Dón és Volga vidéke nem volt a magyarok bölcsője; de hogy Horváth Istvánt Perzsia- és Syriába kövessük azért, mert e tájakon hajdan „parthus“ nép lakott, mit ő „pártos“-nak értelmezett, hálátlan munka lenne ránk nézve, valamint az is, hogy a még sötétebb pelasg kort bolygassuk, vagy Aegyptus négyezeréves gúláiról s az egykor hatalmas Meroë romjairól leolvassuk a magyarok ősi dicsőségét és képzelt hazáját. — Jerney ugyan mélyebben pillant a dologba, midőn a magyar nemzetet szintén Perzsiában „parthus“ név alatt keresvén, történeti s nyelvészeti tanulmányokkal igyekszik állítását bebizonyítani, melyet azonban nagyrészt azzal is ront le, hogy a Kr. u. III. században költözteti ki a magyar népet Perzsiából a Kaspi tenger, a Kaukáz hegylánc és a Dón közt fekvő síkra. Vagy hihető-e, hogy az egymilliónál is nagyobb számú magyar nép kiköltözését elhallgatta volna az ezenkori történetírás? De tegyük föl, hogy el; kitünő történetíróink mégis határozottan szakítottak ez ösvénnyel, mely labirintba vezet — eddig legalább — Ariadne fonalának reménye nélkül.

Ha tehát Scythia nem is tekinthető a magyar nemzet ősi hazájaul, s ezt keresni, Horváth Mihály szerint, hiu törekvés és marad is tán mindenkorra, annyi kétségtelen tény, hogy a nemzet közvetlenül Európába költözése előtt a Közép-Volgától keletre az Ural hegylánc mellékén lakott.

Megjelölni kívántam csupán a tért, mely kiindulási pontul szolgál ugyan, de bővebb kifejtése értekezésem kivül esik. Fontosabb a nemzet ezenkori belélete, mely egyedül áraszt világot a magyar nemzet életrealóságára. Lássunk tehát ebből néhány vonást.

A magyar nép bölcsőkori életében annyi jelét adja a jóra valósnak, józanság- és értelmességnek, mennyit nem egyhamar találunk a történetben előforduló népeknél. Valamint nemzet nem keletkezik egyszerre, hanem csak lassan, szaporodás, csatlakozás, hódoltatás és hosszas együttlakás által: azonképen lassan, fokozatosan fejlődnek társas életének különféle viszonyai is. Az új divat a vallást harmadrendű dolognak szokta nézni, pedig a világtörténelem minden sora azt bizonyítja, hogy ez az a talaj, melyből minden helyes társadalmi ügyeink csiráztak, melyen fejlődtek, s melyen ma is a legnagyobb biztossággal nyugszanak. A vallás valódi hévmérője bármely nép műveltségének. E fontosságánál fogva lássuk tehát az ősmagyar vallási nézeteit legalább kivonatilag.

A kereszténység nemcsak határozott önállóságánál fogva képezett éles ellentétet az őskor különféle vallásaival szemben, hanem főleg követői erkölcsi tisztasága, szigorú élete az, mely szilárd válaszfalat vont a kereszténység és pogányság istenei között. Nem csodálkozhatunk tehát, ha a kereszténység, mihelyt hatalmában állott, szakítani ohajtott a multtal, nehogy a lágy-meleg kereszténység rosszabb legyen a pogányságnál. E nézetnek, fájdalom, sok remekmű s történeti emlék esett áldozatul; sorsát a magyar nemzet sem kerülheté ki: „Sirjába szállt akkor a magyarok ősnemzeti népelete, s tán az első pillanatban a nemzeti egyéniség ősi erkölcsi is megrendültek.“ — A magyar nép ősvallására vonatkozó adataink közül a görög íróktól származottak érdemelnek főleg említést. Theophylactus Simocatta, konstantinápolyi atyaérsek, a turkok — a görögök így nevezik a magyarokat — ősvallásáról következőleg nyilatkozik: „A turkok rendkívül tisztelik a tüzet; a levegő és víz szintén tiszteletök tárgyai; a földnek énekeket zengedeznek; de csak azt imádják, és Istennek azt nevezik, ki e világegyetemet alkotta, ennek lovakat, ökröket és juhokat áldoznak; vannak papjaik is, kikről azt hiszik, hogy jóstehetséggel bírnak.“ A magyar nép tehát egy fölényben, Istenben hitt, kit teremtő, nemzeti, védő Istennek és a magyart választott népének tartotta. Ezt fölvéve, bátran mondhatjuk, hogy a magyar ősvallás monotheismus volt; pogánynak csak a kereszténységeli ellentétben nevezik az írók; írva van, hogy a magyar bálványimádó nem volt. Minden vallásban találkozunk szellemekkel, melyek mintegy a vallásépületnek kiegészítő részei. Ily szellemekben, jókban úgy, mint rosszokban, hitt a magyar is; sőt nemzeti hősi kultusnak is vannak nyomai. Hogy a természet elemei és tünetényei is rendkívüli tiszteletben tartottak, azt Theophylactusból tudjuk; de hogy, az arab Abulfeda előadása szerint, imádás tárgyai lettek volna, Theophylactus állítására támaszkodva, nincs okunk hinni. A hitágazatokban tévekkal találkozunk ugyan, de nem olyanokkal, melyek a végbevitt szertartásoknál kegyetlenséget vagy erkölestelenséget eredményeztek volna. Az eskü szent volt a magyar előtt. Mindez a magyar nép józan eszére és romlatlan szívére mutat.

Ily egyszerű, tiszta vallásnak csak szeplőtlen családi viszonyok lehettek következményei. Mit a családi életre vonatkozólag mondhatunk, az a következőből áll: A magyar nem volt többnejű. Eléggé bizonyítja ezt ama krónikai hely, hol Marót ménnek neveztetik épen soknejűségé miatt. A történelem bizonyítása szerint még a rendezett és írott törvényekkel birt államokban is az apának nagy hatalom biztosított családja fölött; de e hatalomnak még terjedtebbnek kellett lenni oly nemzeteknél, hol patriarchalis szerkezet uralkodott. Nincs adatunk a magyar nép e családi viszonyát illetőleg; de nyelvünk aligha csal, az apát „édes“ és „uram“ címmel tisztelvén meg, ősi szokást fejez ki, midőn az apának nemcsak gyöngéd viszonyát jelzi szeretett családjához, hanem annak urává is teszi, bár nincs példa arra, miként a rómaiak-, aegyptusiak- és másoknál, hogy az apa ura lett volna teljesen gyermeke élete s vagyonának. „Eladó leány“, „vőlegény“ (vő legény) kifejezések alatt csak annyit kell értenünk, mennyi minden művelt keresztény államban mai nap is legkisebb botrány és félreértés nélkül történik. Az apa leánya számára hitbért igyekezett kialakítani, s a vő — azaz vő legény az eljegyzés alkalmával azt megadta, vagy legalább biztosította. Nejét a férj „feleség“-nek hívta; mert vele felezte, osztotta szerelmét, vele vagyonát; sőt örökösdhetett is férje után, miért máskép „urasszony“-nak cimeztetett. Ennél tiszteletreméltóbb állása a nőnemnek Európában sem volt.

Ez előnyös vallási és családi viszonyok dacára szarvas bűnök lobbantatnak szemére a magyar nemzetnek, milyenek: a büszkeség, hitszegés, kegyetlenség, zsákmányolás, torkosság, bujaság stb. A X. század folytában, igaz, az ország határain kívül nem egyszer fordultak meg a nemzet daliái, a vétek több nemét gyakorolhatták is; de ki fog ezért hinni a külföldi krónikák nagyításának, s ki fog e hitből következtetést vonni a nemzet békés osztályára? Történetileg be van bizonyítva, hogy e vád egy része rágalom, a másik részére egyszerűen az a válasz, hogy e bűnök többjében vehettek részt a nemzet vitélő tagjai, a pezsgővérű ifjuság; de kérdjük: milyenek a mostani harcfiak, a győzők? Mit Brennus Róma kormos falai alatt mondott, az most is igaz: Vae victis! Ez máskép nem lehetett, főleg, ha meggondoljuk, hogy a magyar vitézek olykor három éven át kívül tartózkodtak. Azonban e hibákkal szemben kitünőleg jellemzi a magyart: a higgadtság, komolyság, nagylelkűség, vendégszeretet, kedélyesség, hősiség, az eskü szentsége, stb., miket a többnyire ellenséges indulatu külföldi írók sem hallgathattak el.

Fölötte kevés az, mit a nemzet őskori politikai intézvényeiről mondhatunk. Annyi tény, hogy fővezérrel vagy fejedelemmel nem birt; kormány szerkezete katonai volt, s a vérségi rendszeren nyugodott. Minden törzs fölött egy-egy törzsfő állott s igazgatta azt békében és háborúban függetlenül. E törzsfők szövetségben állottak egymással. — A lovagias, vitéz nemzet valószínűleg még Scythiában a fegyverforgatásnak folytonos gyakorlatában levén, nem csekély mérvben hadkiképzett volt. Európa nemzeteit e tekintetben jóval fölülmulta, s a maroknyi nép rettegtetőjök lett félszázadnál tovább.

A társadalmi viszonyok e néhány vonása is, úgy hiszem,

elégleges arra, hogy meggyőzzön bennünket a magyar nép egészséges agyáról; de e viszonyok mily eredményt hoztak létre, nincs tudomásunk róla, mert a nemzet ezenkori története, volt legyen multja fényes vagy borús, ránk nézve — legalább ez idő szerént — nem létező, s mit nagynevű bel- és külföldi írókban találunk: ellenmondás- és föltevésekből áll. És e soroknak sem lehet feladatuk földérinteni a többé alig földérinthetőt. Az irányt akartam csupán megjelölni, melyben a nemzet természet-adta tehetsége- s hajlamainál fogva haladott. S ez irányt jól átértve, helyesen ítélhetünk a dicső jövőre, a nemzet későbbi története fölött, melyet némelyek csak azért tartanak hihetlenné, mert keveset törődtek a magyar nép kitünő tulajdonaival, jellemével s még kevesebbet sajátos műveltsége fokával, melyre feljutott, miről legnagyobb irodalomtudósunk, Toldy Ferencz, nem ok nélkül mondja: „Hogy azon népek, mely magának ily nyelvet teremtett, bármily név alatt, szükségkép jelentős multat, nem közönséges szellemi szükségeket, sőt egy már rég elsüllyedt műveltségi időszakot kell tulajdonítanunk, habár a költözési viszontagságok és főleg vallási, részben erőszakos, változások annak még emlékezetét is eltörlötték“ (A Magy. Költ. Tört. 18. l.).

II. Alkotmányunk születése s első veszélyei. — A magyar nemzet történetének egy új korszakához értünk, mely részben világtörténeti eseményeket is foglal magában. A nemzet elhagyja ősi fészket, Ázsia téreit; Európába költözik új hazát szerzendő. De mik voltak a kiköltözés indokai? Határozottan alig lehet megmondani, s mit a hazai és külföldi művekben találunk, az inkább halvány hagyományok többszörösen átszűrűt kritikai kivonata s történetbölcselemi eredmény, miből elvitázhatlan igazságként áll elő az, hogy sem a tulságos elszaporodás, sem nemzeti mondák s hagyományok nem lehettek egyedüli oka a kiköltözésnek, mely utóbbiak eléggé cáfoltatnak az által is, hogy a nemzet, bár az ideköltözést korábban is eszközölhette volna, kétízben telepedett le: először Lebediában, azután Etelközben, és e helyekről, csak az erőszaknak engedve, távozott. A nemzet kiköltözését tehát nem tulajdoníthatjuk költői természetű okoknak; de hamarabb találjuk fel azokat a csataterén, hol oly gyakran és gyászosan döntenek el a nemzetek sorsa. Az úzoktól nyomott besenyők támadták meg a magyart, ki az elvesztett ütökzetben, mely azonban semmivé nem tette, láthatá a besenyők vitézségét, túlnyomó számát. „Sokan vannak s fene gyerekek!“ mondák később is. Eszély volt tehát a magyar törzsfőktől, midőn ahelyett, hogy kétes, talán hasztalan viadalokban emésztették volna föl a nemzet erejét, javát, fölszedvén sátraikat, s a Volgán és Dónon átúsztatván, kozár szövetségeseik szomszédságában, Lebediában letelepednek 884-dik évben. Három évig tartózkodott itt a nemzet. A besenyők a Dónon is átkelnek s a gyöngébb magyart tovább üzik, ki Etelközben, a mai Moldva- és Bessarabiában vőn szállást. Lebediát a besenyők szállják meg, miáltal a magyarok és kozárok közé ékelték magukat. Azonban a kozár fejedelem épen a szövetséges magyar nép e távol-ságát fájlalta, valamint, úgy látszik, átlátta folytonos vereségeinek és kényszerű költözködésének okát is. Mint főlebb

említém, a magyar nép polgári intézvényei törzsszerkezeten alapultak; közös fővezérrel, fejedelemmel, ki egyöntetűséget tudott volna a nemzeti ügyekbe hozni; ki helyes irányban vezethette volna a nemzeti akaratot; ki végre győzelemre vezérelte volna a nemzetet, nem birt; sőt — mert emberi természetünkben fekszik — ily kormánysszerkezet mellett valószínűséggel még azt is föltehetjük, hogy a törzsfők törzseik élén olykor ellenségképen is állhattak egymással szemben, vagy ha nem, — mert polgárháborúk nyomai nem jutottak el hozzánk e korszakból — bármi kis magánérdek vagy csekélyebb feszült viszony csak zibbaszthatta a nemzet erejét. Mindezt a derék kozár fejedelem észrevehette, s azért rajta is volt, hogy e bajokon legjobb akarata szerént segítsen. Magához hivatja Előd vajdát, kit különben vérségi kötelék is csatolt a kozárokhöz, s a magyar nép vezérévé, fejedelmévé akarja tenni; de a derék Előd akár szerénységből, akár mert józansága belátta, hogy tekintélylyel meg nem állhatna a nemzet élén, a fejedelem jóakarátát bölcs mérséklettel s udvariassággal megköszöné, s figyelmét az ősz Álmosra vagy annak a férfikorban levő fiára, a minden tekintetben kitünő Árpádra fordította. A kozár fejedelem elfogadván Előd mentességét, követeit küldé Etelközbe, kik tanácsát a nemzet főbjeivel közölnék. Boldog a nemzet, melynek oly fejei vannak, kik megértik a kor szózatát, s úgy intézkednek, hogy a nemzetet megtartsák önmagának! A tanács tetszett; a nemzetgyűlésen Árpád fővezérré választatik; a törzsfők véres esküvel hagyják helyben a választást, kijelentvén, hogy:

1) Míg Árpád és maradéka él, a nemzet mindig Árpád véréből fog vezért választani. 2) Amit közérővel szerezhetnek, abban mindenki közösen részesüljön. 3) Azok az előkelő személyek, a kik Árpádot szabad akararatjokból urokká választották, soha se maguk, se maradékaik a vezér tanácsából s az ország-lás tisztéből ki ne rekesztessenek. 4) Ha valaki maradékaik közül hűtlenné lenne a vezér személye ellen és viszálkodást támasztana a vezér és rokonai közt, a vétkecsnek vére akként omoljék, miként ők ez eskü közben véréket ontották. 5) Ha valaki Árpád és maradékai vagy a nemzetségnökök közül ez eskü pontjait meg akarná szegni, átok alatt legyen mindörökké. 6) A ki a nemzeti gyűlésekre vagy a hírnökök hadba szólítására a táborban meg nem jelenik, és elmaradásának okát nem adhatja, ketté hasíttassék, vagy szolgaságra taszíttassék.

„E vérszerződés, mely a magyarság leendő nemzeti életének legbiztosab záloga volt, legfényesebb bizonyossága a magyar nemzet akkori józan értelmességének, a törvényes rend tiszteletével párosult szabadságszeretetének, egy szóval erkölcsi műveltségének. Az őseinket vad vérszopóknak, mezelen barbár csordának rajzó idegen tudósok gúnyai és rágalmi ellenében, kik elfogultságból, tudatlanságból vagy nemzeti ellenszenvből nemzetünk becsmélését tüzték feladatukká, minden magyar büszke önérzettel mutathat e természetes józan ész szülte alkotmányra a IX. században, mikor még Európának ma műveltebb és boldogabb nemzetei ehhez hasonló nemzeti egységgel és polgári alkotmánnyal nem dicsekedhettek“ (Szabó K., A Magyar Vezérek Kora. 43. l.).

A vérszerződés egységet, erőt öntött a nemzet fiaiba; nemcsak másnak nyújtanak segílyt, de könnyű szerrel s aránylag fölötté csekély áldozattal foglalják el az új hazát, a mai hazánkat. Az etelközi vereség nem jöhet tekintet alá: hisz a védtelenség megölése rablógyilkosság, nem becsületes harc.

Még be sem volt fejezve a honfoglalás, midőn Árpád az alpári ütközet után a Körtyvélytő közelében, a mai Pusztaszeren, nemzetgyűlést tart. Harmincznégy napig tanácskozik vala nemzete előkelő s vitézlő tagjaival, rendezvén új hazája s népe viszonyait. „Árpád vezér és vitézei pedig a nyert diadal után innen (Alpár mezejéről) az úgynevezett Körlyélytő mocsárhoz jövének, és ott maradának a Gyümölcsény erdő mellett harmincznégy napig. És azon helyen a vezér és nemesei megállapíták az ország szokásos törvényeit és minden igazait, miképen szolgáljanak a vezérnek és előkelőinek, vagy miképen tegyenek törvényt minden elkövetett vétek fölött. S ott a vezér vele jött nemeseinek különböző helyeket ajándékozta minden lakosaikkal együtt“ (Béla Király Névtelen Jegyzőjének Könyve a Magyarok Tetteiről. Ford. Szabó Károly. XL. fej. 54. l.). Habár általánosan szól is a Névtelen a pusztaszeri nemzetgyűlés törvényhozásáról, okunk van hinni, hogy e gyűlés eredménye nem volt kisebb hatású a nemzetre, mint az etelközi vérszerződés. Amint ez megteremtette a nemzeti egységet, amaz szilárdítá, és biztosította a nemzetnek újdonszerzett hazáját. A nemzet hatalmas erőnyilatkozatán kívül Árpád halála után Németország invasiójának visszaverését csak bölcs törvényhozásnak és helyes állami intézkedéseknek lehet tulajdonítanunk.

Ezekután tartsunk rövid szemlét az ezenkori magyar alkotmány fölött.

Elvitázhatlan tény, hogy a magyar nép első fővezérül költözködése alatt Etelközben és nem Ázsiában Árpádot és nem Álmost választotta; de Árpád nem volt a nemzetnek fölségi jogokkal felruházott fejedelme; ő csak főparancsnoka, fővezére volt a nemzeti seregnek, s e téren a harcos nemzetnél szép jogokkal birhatott; de polgári ügyekben a főhatalom az országgözség kezében vala. Sem Árpád, sem X. századi utódai nem voltak monarchák; az ezenkori magyar államformára a „monarchia“ bélyegét nem lehet nyomni. „A taurusi félszigeten (Etelközben) a magyarok álladalmi életének formája a monarchiai betetőzést nem ismerte... Az álladalmi forma... „szövetség“ volt közös fővezérrel, de nem közös fejedelemmel... fejedelemmé, az álladalmi hatalmak összességének képviselőjévé valamint Árpád nem vált, úgy utódai sem lettek a tizedik században“ (Szalay László, Magyarorsz. Tör. I. 48—52. l.). — A fölségi jogokat nemzetgyűlés, országgözség gyakorolta, melynek illetőségéhez a törvényhozáson kívül tartoztak: 1) A fővezér választás. 2) Országos bírák és alvezérek választása és letétele. 3) Ezen főbírák méltánytalan ítéleteinek megsemmisítése. 4) Honárulók s általában a főhatalom ellen vétők büntetése. 5) A birodalom részecinek hűbérül átengedése. 6) Idegenek honfűsűtása, a rokonajku s idegen népeknek gyarmatul befogadása. 7) Fegyverjog gyakorlása. 8) A nemzetközi jog kezelése. 9) Általában a birodalmat illető ügyek (Kerékgyártó Árpád, Magyarorsz. Mivel-

dés. Tört. I. k. 221—222. l.). — Két fontos, u. m. gyula (gylas) és harkász (karchas) főhivatalokról szól Konstantin császár, Zsolt kortársa. Mindkét hivatal bírói vala s a gyulai nagyobb a harkászinál. A császári író így ír e tárgyról: „Első vezére nálók (a magyaroknál) a hadseregnek egyik fejedeleme Árpád nemzedékéből, és vele vagy két másik, gylasz és karchasz, melyek bírói hivatalok... karchasz méltóság mint a gylasz is, mely azonban nagyobb a karchasz-nál.“ Bajos meghatározni most már azon kört, melyben a két bírói hivatal akár egymás alatt, vagy mellett működött; kiváló történetíróink azonban meglehetősen tisztába jöttek önmagukkal e kérdésre nézve, s szeréntők a gyulai és harkászi bírói hivatalokból a nádori és országbírói hivatalok nőttek ki később magukat; továbbá, hogy e főhivatalok egymásnak alárendelve nem voltak. A fővezéri, gyulai és harkászi méltóságok az egész birodalomra kiterjedtek; de ezenkívül a nemzetséggöfönkök is megtarták hatalmukat törzseik fölött. Ez utóbbiakra nézve Horváth Mihály így nyilatkozik: „A törzsek főnökei patriarchalis hatalommal kormányozták alattvalóikat, vezérek valának a hadban, bírák a békében... A vezérek eleinte csaknem függetlenül kormányozták osztályaikat, s a fejedelemelek annál nehezebb volt a hatalmat mindenben gyakorolnia, mivel a nemzetségek egy ideig az új honban is külön hegyek vagy folyók által határozott tartományokat foglaltak el“ (Párhuzam, 83—84. l.). Ez ellen azonban Szabó Károly vitatja, hogy a nemzetséggöfönkök a kormányuk alatt álló törzseknek nem urai, hanem csak hadvezérei s bírái valának. Mily ügyek tartoztak volt a nemzetgyűlés illetőségéhez, főlebb érintetem, miből folyólag következik, hogy a legfőbb bírói hatalom is magánál a nemzetgyűlésnél volt. Itélt az elsőfolyamodásilag a haza elleni bűnügyekben; főlebbezés útján megsemmíté az országos bíró helytelen ítéletét; végre fegyelmi ügyekben, midőn a hibázott bíró vagy kapitányt letette. Országos bírói hatalmat tulajdonítanak továbbá a hazai éviratok azon egyének, kit tisztí minőségénél fogva „kormányzóznak“ (rector) neveznek.

Nem érdektelen tudnunk, — legalább futólag, — miként rendeztetek az elfoglalt hazában a birtokjogi viszonyok? Az az eddig mondottakból is kiderül, hogy Árpád a pusztaszeri nemzetgyűlésen nem intézkedett, de nem is tehetette, oly absolut hatalommal, minőt a Névtelen neki tulajdonit; de a honfoglalás történetét s az egyes törzsek letelepedését figyelemmel kísérve, Kézai Simon véleményét sem vagyok hajlandó osztani, mintha mindegyik törzs, ahol neki tetszett, ott telepedett volna le. Csekély nézetem szerént én az egyes törzsek letelepedésében a nemzetgyűlés vagy legalább a fővezéri tanács kezét látom működni előlegesen a nemzetgyűlés általi jóváhagyás reményében. Ily módon nyilvánítottattak az országban talált és később épített várak is államjavak gyanánt, melyekben a törzs- és nemzetséggfők nem tulajdon-, hanem hűbérjogot nyertek. A hódításból nyert osztalék a nemzetség tagjait közösen illette, egyesek nem rendelkezhettek az általok birtokolt földdel, hacsak erre az osztályos atyafiak által fel nem szabadítottattak; de amit valaki saját erejével szerzett, az tulajdonává vált.

Miután a bentlalt és épített várak, mint az új haza védelmi fokhelyei, államjavak gyanánt nyilvánítottak, s a fentleirt módon a körülakott népséggel együtt a törzs- és nemzetségfőknek átadattak, természetes, hogy a vármegyék keletkezésének csiráját már Árpád alatt kell keresnünk, mely célszerű védelmi intézményt István, első királyunk, tovább fejlesztette.

Az országlakosok olyatén jogállapota, minőnek majd István alatt látandjuk, nem volt teljesen újszerű, csak fejlesztése a már talált kezdeménynek. A X. század folytatában találkozunk tekintélyes történetiróink állításaként: főurakkal, nemességekkel, szabadosokkal, földhöz kötött állapotúak- és rab-szolgákkal. A szabad magyarnak legfontosabb alkotmányos jogai közé tartozott: 1) Részvét a fővezér választásában, a törvényhozás- és közigazgatásban. 2) Teljes tulajdonjog az állam irányában.

Legyen elég ez egykét vonás a X. századi alkotmányból, hogy tudjuk, mink volt, és mi ment később átalakuláson.

De mielőtt így történt volna, már csirájában veszély fenyegette azt. A nemzet félszázadnál tovább üzte kalandjait; Európa több tájain büverőért esedeznek, hogy győzedelmeskedhessenek a magyarok fegyverein; másutt a litániába szövik: A magyarok nyilaitól — ments meg uram minket! Németország ébredni kezd első aléltságából; I. Henrik, kivált célszerű honvédelmi s hadászati intézkedései folytán, győzelemre vezérli alattvalóit Merseburgnál 933. marc. 15-kén; a válságos augsburgi ütközet 955. aug. 10-kén véget vet a magyarok hadjáratainak Nyugat-Európa ellen. Még fontosabb I. Ottó ezen diadala a magyar nemzetre nézve: valláspolitikai átalakuláson vezette keresztül. „De szerencsésnek mondhatjuk nemzetünket, hogy az augsburgi vérmező tanulságának intő szövegét korán megértette, s az erkölcsi és polgári átalakulást külbeavatkozás nélkül oly kevés belrzkódással hajtotta végre“ (Szabó K., i. m. 314. l.). Az augsburgi vereség már Taksot is engedékenyebbé tette; népe megfogyott, országa erő- s képtelen lett a netáni invasio meggátlására. A nyugati határszéleket erődíti, új népeket fogad be az országba. Vezéri bölcsesség, melyet azáltal tetéz, hogy a kereszténységet előhaladásában nem gátolja. Tovább megy fia, Gyejcs vezér. I. Ottóval békét s szövetséget köt, melynek főföltétele a kereszténység terjesztésének biztosítása volt. De, fájdalom, a kezek, melyek e nagy mű végrehajtásához fogtak, nem voltak önzéstől mentek. Minden odamutat, hogy a kereszténység csak ürügyül szolgált a vezérnek az ősi alkotmány felforgatására. A nemzetgyűlés csak az ő koráig választotta a közösen elhatározott hadjáratokra kapitányait, s ítelt e kapitányok tettei és a nemzet bírának ítéletei fölött. Ekkor hangzott utóljára „Isten és a magyar nép nevében“ a község parancsa a kiáltók ajkairól a táborba szállásra; csak eddig kormányozták magukat a magyarok községben, stb. Ez alkotmányos sérelmekhez járult a kereszténységnek fegyverrel terjesztése, melynek ilyenformán többet ártott, mint használt. Ide kell számítnunk a külföldi szerencselovagoknak túlságos pártolását az érdemes törzs- és nemzetségfők, nemkülönben más hazafiak rovására; ide végre Gyejcs második nejének, a férfilekű, iszákos, a

gyilkosságtól sem irtózó lengyel Adelhaidnak az országos ügyekbe illetéktelen avatkozását. A nyomás ellenzékét támasztott a nemzetben, végre fölkelést, melyet Gyejcs idegen lovagok segítségével kegyetlenül lever

Lássuk röviden az elmondottakat. A magyar alkotmány születésének idejét 887-re, helyét Etelközbe tehetjük. A pusztaszeri gyűlésen a nemzet jogviszonyai részletesben meghatározatnak. A vezérek korában a nemzetgyűlés kezében voltak a fölségi jogok, maga a fővezér korlátolt hatalomkörrel birt; de Gyejcs korlátlan hatalomra törekedvén, lábbal tiporja az etelközi szerződést; anélkül, hogy más, talán helyesebb alkotmánynyal akarta volna boldogítani a nemzetet; ront, de nem épít: ő nem reformator. Amint nem tudott boldogulni a politicum terén, azonképen nem a kereszténységgel, melyet nem őszintén karolt fel, hanem csak eszközül szándékolt használni politikai célja elérésére. Valódi érdem sem itt, sem amott. Összes, önkényű eljárása „öt azon államfők élére helyezi, kik hazánkban az alkotmány ellen elkövetett sérelmek tekintetéből ismeretesek“. (Kerékgyártó A., i. m. 228. l.)

III. Valláspolitikai reformok. — Az augsburgi vereség folytán szétfoslott a nimbus, mely a magyar fegyvereket övezte. A nyugati népek most már teljes tudatával birtak annak, hogy legyőzetésünk mégsem a lehetlenségek sorába tartozik. Nyugaton nem látjuk többé csilogni a magyar fegyvereket, bár a csapás nem akadályozá a nemzetet, hogy látogassa még egy ideig a keleti birodalmat. De a veszteséget érezték a higgadtabbak, átérté a vezér. Taks és legközelebbi utódai békéltető politikát követnek, s ha nem teszik, ki tudja, mi válandott az annyi dicsőséggel megalkotott magyar hazából... Tán a kúnok, tán az avarok sorsára jutott volna a magyar is. A valláspolitikai reformok annyira szükségé váltak, hogy a nemzet csak ezek és a megsemmisülés közt választhatott. Az általános politikai helyzet kijelölte az utat, s hogy azt fölismerték és ráléptek a vezérek, a nemzet ismét csak szerencsésnek mondhatja magát. A reformator István, Gyejcs vezér fia.

István mintegy 27—28 éves lehetett, midőn atyja halála után a vezéri székbe ült. Ismeretes dolog, hogy szent Adalbert, prágai püspök, 994. körül fordult meg hazánkban, s megkeresztelé Gyejcs vezért és családját. Ugyancsak ez időtájt jelöltetik ki István Gyejcs utódává, s emeltetik kormánytársává; majd 995. körül házasságra lép Gizelával, Henrik, bajor herceg leányával. Gyejcs 997-ben a jobb hazába költözött, s István kezébe veszi a nemzet kormányát. Magas lelkesedés szállhatta meg szívet az ifjú, erőteljes, vallásos és lángeszű fejedelemnek, midőn lelke egész erejével ápolt reformjai kiviteléhez elközeledett. Sasszeme mélyen bepillantott az akkori Európa politikai viszonyaiba; államférfiúi bölcsesége számba vette a hazának fölötte kényes föld- és néprajzi helyzetét, s így az irány választásán, melyben célja felé evezzen, legkevésbé sem lehetett kételkednie. A cél, melynek elérésén 41 éven át csüggedetlenül munkált, nem volt kisebb, mint a magyart kereszténységre térítve az európai államokkal kibékíteni s századokra kiható politikai institutiókkal önálló állam-

életet szerezni a magyar hazának az európai államrendszerekben.

Nem ismeretlenek ama külföldi krónikák, melyek Istvánról állítják, miszerint a Gizelávali egybekelése előtt lekötözte volna magát, nemzetét a keresztény vallásra téríteni; az sem ismeretlen, hogy István főleg Gizela és a vele bejött külföldiek munkás közreműködésének köszönhetné a nemzet megtérítését. Erre azonban egyszerűen elég felelnünk, hogy Istvánra nézve, ki mély belátásánál fogva is tudta a nemzet helyzetét, ily lekötöztetés fölösleges volt; a térítés munkája pedig meg volt kezdve, mielőtt szó történt volna István és Gizela közti házasságról. De valamint a hagyomány, úgy krónikáink is, nem Gizelának, nem a jövevényeknek, hanem Istvánnak tulajdonítják nemzete megtérítését, miről bizonyosságot tesz a II. Sylvester pápától István számára kiadott bulla is. Ő tehát kezébe vevén a kormányt, nyomban hozzáfogott feladata megfejtéséhez, mit a keresztény foglyok felszabadítása is előmozdított; de ez intézkedésével vihart idézett föl maga ellen István. Az ellenzékét ki nem írhatta Gyejcs, csak elaltatta engedékenységgel, s midőn utódja erélyt fejtett ki terve megvalósításában, fölébredt az Kopány, a tar Zirind fiának, vezérlete alatt; mert hisz most is, mint Gyejcs alatt, nemcsak az ösvallás, hanem az ősi alkotmány is, az ó-magyar párt nézete szerint, veszélyben forgott. István a lázadókat vérökbe fulasztá. Most már misem akadályozá a térítés gyorsításában. Hirnökök és levelek által hív be mindenfelől papokat az Isten ígéjének hirdetésére. De neki alkalma volt meggyőződnie még atyja kormánya alatt, hogy a magyar nyelvben nem jártas és csak tolmács segítségével térítő külföldi papok mily sikerrel működnek kivált a magyarok között; s tán ebben kereshetjük leginkább annak okát, hogy ő maga állott a térítés élére, ő térítette meg a törzs- és nemzetségfőket és más előkelő nemeseket, ő lett nemzetének a szó szigorú értelmében vett apostola. Hol oktatás- és buzdítása, intés- és rábeszélése nem használt, ott az erélyesen és okosan kezelt hatalom eszközeivel is hatni törekedett. A térítés munkája erélyesen folyt, s István nemcsak a magyar egyház általa lett szervezésének biztosításáról, hanem arról is gondoskodott, hogy az, miként országa, független legyen. Ez ügyben Rómába küldött követsége fölötté fontos.

Nagy Károlynak a 800-iki év karácson napján történt római császárrá megkoronáztatása óta a nyugati világ a pápát a lelkiekben, a császárt a világiakban tekinté fejének. Idő folytával a császári korona a frank királyok fejről a német királyokéra szállott. A pápa és a császár mily hatást gyakoroltak egymásra, ismeretes dolog. A császároknak kiválólag e e korszakban gondjok volt rá, hogy az ujdon megtért nemzetek egyszersmind tőlök függjenek: ez történt a csehekkel, ez a lengyelekkel. István vezér nagyon átlátta a dolgok mivoltát, s épen ezért mellőzte a német egyháznagyok befolyását a magyarok megtérítésére. Ezt önállólag iparkodott eszközölni, nehogy az alkotandó egyház önállótalan élete kockára tegye az állam függetlenségét. És a körülmények fölötté kedveztek Istvánnak. A német-római császári trónon a hajlékony kedélyű ifju III. Ottó ül. II. Sylvester, a pápa, korá-

nak ez elsőrendű csillaga, ez ügyesen számító, a helyzetet és a pápaság érdekeit mélyen átértő genius, örömmel láthatta a magyar nép megtérését, örömmel István szándokát. Támogathatta István ügyét a bajor herceg is; de hogy Ditmár, a merseburgi püspök, állítása szerint III. Ottó részéről is történt volna ilyesmi, alig lehet hinnünk.

Igy állván a dolgok, István követséget küld Rómába, melynek élén Asztrik, más néven Anasztáz, kijelölt esztergomi érsek állott (Horváth Mihály, Szent István első összeköttetései az egyetemes keresztény egyhazzal. Századok, 1867. I. füz. 40. l.). E követségnek feladata volt, megnyerni István egyházi intézkedéseinek szentesítését és a koronát, mely a független magyar állam főnségét képviselje. És a pápa, ki a független magyar állam- és egyházban a mindenhatóvá lenni kezdett császári hatalom ellensúlyozására szinte hatalmas támaszt vélt lelteni, s valóban talált is, nemcsak teljesítette István minden kívánságát az 1000-dik év marc. 27-kén kiadott bulla által, hanem, mint ebből kitűnik, ezen fölül megengedé a királylyá koronázandó fejedelemnek és törvényes utódainak, hogy maga előtt az apostolság jelül keresztet hordoztathasson és ők is hordoztathassanak, és aszerént, amint az isteni kegyelem őt és őket megtanítandja, országa jelen és jövőbeli egyházait helyette és utódai helyett igazgathassák és rendezhessék. E pápai bulláról méltán mondja megdicsőült Szalay Lászlónk: „Hiába keresnénk még egy második példát a pápaság történetében, hogy valamely fejedelem az egyházi jogok ezen teljességével felruházott volna. István e bulla által az önálló magyar egyház főnökévé lett.“ (i. m. I. k. 74. l.)

A követség visszajötté után István az 1000. év aug. 15-kén a nép örömrádása között királylyá koronázott. Harmincnyolc-éves királyi uralmának egyéb fontos eseményeit feladatához képest teljesen mellőzöm, egyedül az egyház- és állami intézkedéseire fordítván figyelmemet.

István még a követségnek Rómába küldése előtt osztotta föl püspökségekre az országot. Hányat alapított és melyek azok? adatok hiányában nem dönthetjük el. A király életirója azt állítja, hogy tizet tervezett és állított volna: „Tartományait tiz püspökségre osztá, úgy hogy az esztergami egyház, a római apostoli szék jóváhagyásából és megerősítéséből, a többinek feje és oktató vezére leendene“ (Hartvik). De ez előadás ellenkezik a király szavaival, ki Gellérd előtt, midőn őt csanádi püspökké kinevezte, így nyilatkozott: „Rég szándékomban volt, hogy a tizenkét püspökséget, melyeket országomban felállítani elvégeztem, püspökökkel betöltsem, azonban ez eddig inkább mások akaratján mult. De most vedd föl a püspökséget.“ E püspökségeken kívül alapított több káptalant, apátságot és zárdát. A püspökök, apátok, mint az ország nagy földbirtokosai és első rendje, a törvényhozás- és kormányzásra tetemes befolyást gyakorolván, ezen nagy jogoknak megfelelő kötelezettséggel, a honvédelem- és hadjáratokbani részvétellel, épen úgy, mint a világi rendek, terheltettek.

Az egyház- és istentiszteletre nézve következő törvények alkottattak: 1) Az egyház elidegeníthetlen birtoka a király különös védelme alatt áll; ki a királyt e tekintetben tévutra vezeti, kizáratik a tanácsból. 2) A püspökök az egyházi jog

szerént teljes hatalommal igazgatják egyházaikat, védik az árvákat és özvegyeket, miben nekik a várispánok és bírák segélyt nyújtanak. 3) Az egyháznak mindenki köteles termékeiből tizedet adni, s ez ügy megítélése egyedül a püspököt illeti. 4) Tíz község épít egy templomot, s azt két házzal, két szolgálóval, egy lóval, hat ökörrel, két tehénnel s harminc aprómarhával megalapítja. 5) Ki a keresztény egyház szabályait megszegi, s magát a püspök büntetésének alá nem veti, a királyi törvényszék elé idéztetik. 6) A bűjti napon húst evő egy heti bűjttel vezekel. 7) A vasárnap dolgozó marháját és eszközeit veszti. 8) Vasárnap a házőrökön kívül mindenki köteles templomba menni, és aki ott megintés után is fecseg, ha úr, kiűzetik, ha közember, haja lenyírattik és megkorbácsoltatik (Kerékgyártó Á., Magyarország. Tört. K.-Könyve, I. r. 67. l.).

István megkoronáztatása után azonnal vagy kevéssel utóbb az ősi alkotmányt is átalakította, azt a monarchiai elvekhez idomítván. Kétséget nem szenved, hogy az általa létesített reformok alapját bár a király akarátában kell is főleg keresnünk; bár azok nem az ősi alkotmányos nemzetgyűlés végzéseinek eredménye: István mégsem indult ki ezekben abszolút hatalomból, hanem alkalmazott létrehozásuknál annyi elemet, mennyi okszerűen az átalakulás súlyos körülményei közt szükséges vala. Királyi tanácsból keltek tehát István reformjai, melyekre nagy befolyást gyakoroltak az idegenek és tán a császári atyafiság, s így határozottan mondhatjuk: a nyugati államintézmények. Ezek közül azonban legtöbbet vön fel a frank intézményekből; de ezt okkalmóddal tette.

Politikai intézkedéseit a következőkbe foglalhatjuk:

Országrendiséget alapított, s ebből első helyre tévé a főpapságot, melyet tizedadóval és gazdag földbirtokkal megadóományozott; másodikra a főnemességet ugyanazon jogokkal és kötelezettséggel; utána a köznemességet ugyanazon kötelezettséggel, de kisebb jogokkal. Ezek után következének: a várnép, a parasztság és a szolgálók, kik a kor fogalmai szerént terhekben igen, de jogokban nem osztozhatnak a három előbbi renddel.

A vezérek korában a fölségi jogokat, mint láttuk, a nemzetgyűlés gyakorolta. Az államforma átalakításával ezek a királyra szállottak. Személye szent és sérthetetlennek nyilvánított; kezében volt a béke- és hadjog. De István nem akart korlátlan ura lenni nemzetének; ő alattvalói józan tanácsával élt mindenben. Ezt tanúsítják törvényei, ezt a fia számára írt intelmei, szóval: István alkotmányos király.

Az országhatalom alakjával a közegeknek is változniok kellett. E tekintetben felállított a nádori s az országbírói hivatal, a királyi tanács, mely egyházi s világi nagyokból állott. Az ország megyékre osztatott fel, — hányra? bizonytalan, — melyek vár- vagy főispánok (comes parochianus, supremus) igazgatására bizattak, kiknek az alispántól (comes curialis, vice-comes) kezdve több alsóbbrendű hivatalnok volt alárendelve. — Rendszeres országgyűlésekről, minők később keletkeztek, minőknek mai nap is tanúi vagyunk, István

korában alig lehet szó. Amit tehát e korból a törvényhozás felmutat, az a király és tanácsa végzése.

Az alkotmány két sarkpontja a pénz- és hadügy. A középkor folyamában a pénzügy mindenütt s így nálunk is primitív állapotban volt, s a király és az állam jövedelmei általában közvetettek valának. Forrásaik következők: 1) A királyi uradalnak terményei és az ezen jószágokon letelepített szabad pórok és udvarnokok tartozásai. 2) Az érc- és sóbányákból és a pénzverésből származott jövedelmek. 3) Harmincad, piacadó, út- és folyamvámok. 4) A várföldek jövedelmei, a várföldektől pénzben és természetben fizetett adók kétharmada; egyharmada az azt kezelő várispáné volt. 5) A királyi városok adótartozásai. 6) A királynak bemutatni szokott ajándékok és esetleg a székelyek ökoradaja. 7) A kötelezettség az utazó királyt és kíséretét élelemmel és szállással ellátni. 8) Az ország szabad lakosaira, kivevén a nemesiséget, rendkívüli esetben kivetett adó. 9) A birságok. 10) Jószágkobzás törvényes elmarasztalás esetében (Kerékgyártó Á., Magyarország. Tört. K.-Könyve, I. r. 63. l.).

De tán fontosabb s legkihatóbb eredményű intézkedése volt Istvánnak a hadügy. Azonban, fájdalom, adatok hiányában nemcsak bajos a részletekbe bocsátkoznunk, hanem az ezen kort illető általános vonások is más, későbbi kor esete után készültek. Bármily volt legyen István hadügyi intézvénye, az tény, hogy a XIII század végeig ahogy-úgy fentartotta magát, s így II. Endre arany bullájából, mely névvel, a nevezett király és udvara által elkövetett sérelmek orvoslatán kívül István király alkotmány intézményének visszaállítását vette célba, következtethetünk egész bátorsággal az István által megállapított hadügyre is. Eszerént már István idejében kétféle hadsereg létezett, u. m.: nemzeti és királyi. A nemzeti sereghez azok tartoztak, kik az országhatalomban részesülének, s kik örökbirtokkal és személyszabadsággal valának felruházva, és ezen jogaikkal egyetlen közteher, a hazát saját költségökön védelmezni, volt válhatlan kapcsolatban. Tehát nem támadó, hanem országvédő háborúban alkalmaztatott e nemzeti sereg, mint ez II. Endre arany bullájából is kiviláglik: „Midőn hadsereget vezetünk az országon kívül, a nemesek velünk menni nem tartoznak, csak az ispánok, zsoldosok, várjobbágyok és kik hivataluknál fogva tartoznak, és kiknek terjedelmes bérbirtokot adtunk. Ha pedig ellenség jön az országra, mindnyájan tartoznak a haza ellenségeit megtámadni s a visszavonulókat üldözni.“ — A vármegyék, melyek korunkban itt-ott a modern szabású oligarchák demonstráló eszközeivé váltak, s kellő korlátok közt nem tartva, tán az ország politikai egységét is fenyegetnék, István és árpádi utódai alatt nem birtak ugyan még fontossággal a politicum terén, de másban ezeknek is kijutott az oroszlan rész. A vármegyei rendszer a megváltoztatott alkotmányban nagyhorderejű lett hadügyi tekintetben, amennyiben a vármegyék állították ki a hazai sereg másik felét, vagyis — a királyi sereget. E sereghez tartoztak: a várjobbágyok, kik kétségkívül zömét képezték a királyi seregnek; azon külföldiek, kik oly föltétel mellett nyertek bérbirtokot, hogy a királyt fegyveres csapatokkal gyámolítsák hadjárataiban; a

végörök, u. m.: a székelyek, besenyők, oroszok, s végül ide sorolhatjuk a zsoldosokat is.

Fővonásaikban tehát befejezhetnők István reformjait, ha e téren egy, fölötté fontos mozzanat magára nem vonná figyelmünket. A birtokviszony az, melyet nem mellőzhetünk. Midőn a honfoglalás közben a törzsek a nekik átengedett területen letelepedtek, mint említém, a törzsszerkezeti fogalom szerint a földbirtok nem az egyes egyént, hanem a törzset, tehát a törzs összes tagjait együttesen illette. Szabadon nem rendelkezhetett a törzs egyes tagja a birtokolt földről. Továbbá, minő viszonyban állott a törzsfő törzse és a fővezér irányában, szintén érintettem. És mindez mit eredményezett? Egy pillantás a X. század történetére megoldja a kérdést. A nemzet így nem állhatott volna fen sokáig; e patriarchalis szerkezetnek tehát idomulnia kellett az új vallás és politikai intézményekhez. István egyeduralkodói eszméit tán soha keresztül nem viszi, ha nem sikerül megoldania a törzsfők megalázásának kérdését. E szempontból ő a törzsek egyes tagjait az általok birt földök tulajdonosaivá teszi. És ez megtette a maga hatását: míg egyrészt számtalan alsóbbrendűt a trónhoz csatola, másrészt a hatalmas törzsfők megfosztatván támaszuktól, teljesen megaláztattak. Hogy Istvánnak negyvenegy éves kormányja alatt Kopány és II. Gyula, az erdélyi vezér, lázadásait kivéve, másokról nincs tudomásunk, azt főleg ezen intézkedéséből magyarázhatjuk.

Az elmondottakat az előbbi ponttal összehasonlítva — bár kiszabott körönhöz képest csak fővonalokban adhattam is elő első királyunk reformjait — eléggé láthatjuk: mije volt a nemzetnek és mit hozott létre István bölcsesége? István sok újat teremtett, de sokban csak a régit reformálta. S ha nem így cselekszik vala, kérdés: összeforrtak volna-e intézményei oly hamar a nemzet geniusával? De hisz épen ebben találhatjuk fel államférfiu bölcsességét, ebben az óriási különbséget közte és atyja közt. A kereszténység szelleme, melybe ifju korában avattatott, volt őszinte kalauza nemzete megtérítésében; de az európai politikai helyzetet alaposan felfogó értelme is javasolható nemcsak ezt, hanem a nemzeti alkotmány kifejtését s mintegy idomítását az európai viszonyokhoz avégett, hogy a magyart a nyugati államokkal necsak kibékítse, hanem ittletét hosszú századokra biztosítsa is. A reformok behozatalánál, kivált ha azokat az ősi, még élő intézmények romjain akarjuk létesíteni, ritkán hiányzanak forradalmak; de ahol ez utóbbiak nélkül is létrejöhetnek, az az állam valóban szerencsés. Igaz, István sem kerülhette el az ellenzék támadását; de ez nagymérvü ujitásaival szemben oly jelentéktelen, hogy bizvást állíthatjuk, miként reformjai megvázkództatás, fájdalom nélkül születtek. Istvánt buzgó vallássossága, az egyház körül kifejtett érdemei méltán emelék a szentek sorába, politikai intézményeinek szempontjából pedig szintugy megilleti a „nagy“ melléknév: ő nem fegyver, de népei zajtalan boldogítása által a világtörténet legnagyobb fejedelmei közé tartozik.

IV. Az „arany bulla“ korszaka. — Amin a kéz, mely mai nap is szent ereklyeként őriztetik, negyvenegy éven át

oly csüggedetlenül fáradozott, attól az aljas Péter és a dühönc Aba Samu kormányuk megfosztani látszott bennünket. De a Gondviselés másként határozott fölöttünk. Férfiakat látunk az ország trónján, kik nemcsak képesek fentartani Szent István intézkedéseit, hanem azokba új életerőt öntenek, új, korhoz mért intézményekkel gyarapítják. Ki nem ismeri egyebek közt a lovagias Szent László és a tudós Kálmán királyaink neveit? A kereszténység és államintézményeink megszilárdulásának korszaka ez. A fa felnőtt, virágzott, s a XII. században nemes gyümölcsöket termett. Két nagy birodalom, a keleti és nyugati imperium, támadásait meghíúsítottuk; az Árpádok monarchiája déli napként ragyogott Európa államai között! De, habár az emberiség történetében mégsem kereshetünk „circulus vitiosus“, annyi igaz marad, hogy a nemzeteknek is épen úgy, mint egyedeknek, megvan a maguk gyermek-, férfi- és aggkora. Az ősök erkölcsaitől való eltérés, az országos intézmények alapjainak megrendítése, a törvénynek lábbal-tiprása, a féktelen szabadosság, önkény, országos csapás, kedvezőtlen külviszonyok, belháboru, ellenség: megannyi tényező, melyek nemcsak előkészítik az aggkort, a hanyatlás korát, hanem szerencse, ha ily viszonyok között van még egy életerős hajtás, mely az ősfát élteti, s elodázhajta gyászos ledülését. Ily eszmékkal foglalkozik lelkeim, midőn hazánk XIII. századi történetét lapozgatom.

A jeles III. Béla országát a hatalom és tekintély magas polcára emelve, hagyta fiára, Imre királyra. Endre kincseket örökölt s apja keresztadfogadalmát. Az egyikben nem kevés a gyöngeség, a másikban sok a nagyravagyás. Fegyverben áll a két testvér egymás ellen, pártokra oszlik a nemzet, s foly a hazafivér. Polgárháborúkkal máskor is találkozunk; de, fájdalom, sohasem hatottak oly átkosan és megrendítőleg állami intézményeinkre, mint ez alkalommal. Közkincsek, államjavak pazaroltatnak pártok szerzésére; a hazafiak hűsége megingadoztatik; az államintézmények iránti tisztelet csökken; a királyi tekintély hanyatlik; az oligarchia hatalmasan sarjadzik; a várszerkezet, mely oly jeles szolgálatokat tett a XII. században, a várjavak pazarlása által ellenállhatatlanul bomlásnak indul. Habár fölötté vékonyan szólnak is krónikáink az ezen kor eseményeiről, kétséget nem szenved, hogy itt kell keresnünk kezdetét és okát azon viszontagságoknak, melyeken általment későbbben az ország.

Imre kiskoru fiát, a megkoronázott III. Lászlót, hagyta maga után. Gyámja és országkormányzó Endre vezér vala. Határtalan bizalom! Azon férfiu, ki testvére, ura és királya ellen háromízben emelt fegyvert, vajjon türhet-e a trónon egy gyöngö gyermek? A hatalom kezében volt már, neki cím is kellett. És a halál megszabadítá őt az alkalmatlan gyermektől, s lőn Endre a király. — 8—9. év alatt mennyire sülyedett a királyi tekintély, és mily kártékonyan hatott az ország intézményeire nézve az államjavak pazarlása, eléggé mutatja az, hogy II. Endre már koronázási esküt volt kénytelen tenni, miszerént „az ország jogait s a korona méltóságát sértetlenül fen fogja tartani.“ Mindebből a közvéleményt eléggé tanulhatta volna Endre; de ő nemcsak neje, a hatalmas Gertrud, méltatlan rokonait pártfogolta, és nem érdem-

lett kegyelmekkel tetézte, hanem ezeken kívül voltak más idegenek is az országban, kiket az érdemes hazafiak mellőzésével hivatalokra emelt, jószágokkal megadómanyozott. Csak ily eljárás mellett foghatjuk fel az 1209-ki forrongást, mely ha ideje korán föl nem fűdztetik, aligha nem mások foglalják el a trónt. De a királyi család most sem lett figyelmesebbé a damoklesi kardra, melyet a nemzeti elkeseredés fölője akasztott. A királyné rokonai és az idegenek folyvást pártoltatnak; az összeharácsolt kincsek külföldre a rokonokhoz szállíttatnak. Ily viszonyok közt, könnyű elgondolnunk, mint képződött a gyüanyag, melyhez még csak a szikra hiányzott, hogy lángra lobbanjon. Ami Athenaeben a Pistratidákat, ami Rómában a Tarquiniusokat trónjoktól megfosztá, az II. Endre nejeére, Gertrudra, halált hozott. Bór Benedek nádor — vagy mint közönségesen nevezzük — Bank bán szép nejeének meggyaláztatása vérfürdőt idézett elő a királyi palotában. A király visszajövéu Galiciából, alig mer fogni erélyesb rendszabályokhoz; ezek helyett a pápa átoknyilaihoz folyamodik, majd Isten sujtoló kezét sejtven szerencsétlenségében, keresztadjárati fogadalmának teljesítéséhez lát. Nem követhetem őt Palaestinába; de föl kell említenem, hogy, míg a király a szentföldet járja, a lelkiismeretlen hivatalnokok visszaélnék hatalmokkal, fölprédálják a közkinceseket: az országot koldúsbokra juttatják. Haza jövéu Endre, maga tudósítja a pápát, miként tizenöt év sem lesz elégséges, hogy országát a régi jó állapotába helyezze. Ismét csak a pápa átkait kéri a hűtellen tisztviselőkre; de a baj oka nem ebben rejlett, hanem a várjavak elpazarlásában, mit az ifjabb király, IV. Béla, átlátván, némely józanabb, hazafiasb érzelmű urak ösztönzésére azok visszavételét, a törvénytelen adományozások megsemmisítését sürgette atyjánál. Az önzés és szűkkeblőség már-már polgárháborút támaszt, ha a püspökök az apakirályt rá nem veszik, hogy országgyűlést tartson a bajok orvoslására. Ugy lön. 1222-ben tartott azon országgyűlés, melynek eredménye az — arany bulla. E nevezetes szabadságokmány némely pontjai Szent István intézkedéseit elevenítik föl, mások a sérelnék orvoslásával foglalkoznak, s nevezetessé vált nem annyira az által, amit tartalmaz, mint inkább, hogy a meg-megújuló sérelnék orvoslásánál mindig ez okmányra történt hivatkozás. De valljuk meg az igazat, csattanós záradéka, mely szerént: „... Ha pedig mi magunk, vagy valaki utódaink közül valaha ezen rendeletünk ellen vétene: e levél erejénél fogva, minden hűtlenségi bűn nélkül mind a püspököknek, mind más uraknak s az ország nemeseinek s utódaiknak, összesen és egyenkint, jelenleg s a jövőben mindenkorra szabadságukban álljon nekünk és utódaiknak ellentmondani és ellenállani“ — nemcsak szomorú bizonytságot tesz II. Endre lelkülete- és kormányáról, hanem a nemzet vérével összeforrván, fájdalmas bajoknak lön kútforrásává, bár más részről — nem tagadhatni — élesztőjévé is vált a nemzeti erőnek az önkény és elnyomás ellen.

Az arany bulla megvolt; de oly jellem, minő II. Endre volt, annak megtartását és végrehajtását nem biztosíthatta. Az ifju Béla király viszont, ki már az országgyűlés előtt a

baj orvoslását tűzte volt ki célul, most a rendeleteket szigoruan akará végrehajtani. Az önzés visszavonást támaszt az apa és fiu között, ez utóbbi bujdosni kénytelen, s csak a pápa sürgetésére békültek ki a viszálkodó rokonok. E kibékülésnek üdvös eredménye mutatkozott, s tán sikerült volna keresztülvinni a gyökeres javítást, ha Endre a kormányügyekben birt volna azzal, mit szilárdságnak, erélynek nevezünk. Béla kitartásának lehet köszönni, hogy Horvát- és Dalmátországban, majd Erdélyben és a tiszai részekben több, elpazarlott kir. jószág visszavételét, mitsem törődve az önzés jajveszékléseivel.

És épen midőn az ország bajai ekként orvosoltatnak, s Endrének reménye lehetett, birodalmát a régi, jó állapotába visszahelyezni: valóban alig lehet érteni, mely okok birták őt arra, hogy a törvényt többszörösen megszegve, az ország jövedelmeit ismételve a szaracéneknek és zsidóknak adja bérbe? E törvénytiszegés kimondhatlan nyomorba süllyeszté az országot, miről IX. Gergely pápa az 1231-iki oklevelében következőleg nyilatkozik: „Az elviselhetlen adózásokkal terhelt keresztények látván, hogy a szaracének szabadsága nagyobb az övékénél, azok vallására térnek... A keresztényeket zsarlásaikkal annyira sanyargatják, hogy kénytelenek néha fiaikat és leányaikat nekik eladni.“ És e nyomorúság napról-napra fokozódott; voltak, kik a szorongó napokban a végítélet közeledését hitték.

Ebből kitetszik, hogy az arany bulla pontjai holt betűk maradtak; sőt megszegésükre maga a király adott példát. Az okmányban biztosított szabadság fentartását illetőleg tehát szükség volt újabb biztosítókra. Így jött létre 1231-ben a pápa, a püspökök és Béla sürgetéseire a „decretum“, mely az arany bulla pontjainak ismétlésén kívül a szegény nép zsaroltatásának meggátolására és a kormány által közelebb elkövetett visszaélések eltiltására vonatkozó adalékokat foglal magában. A király erre megesküdt, s hatalmat adott az esztergomi érseknek, hogy őt, ha e törvényt megszegi, egyházi átokkal sujtsa. Ez képezte ezúttal a törvény biztosítékát.

De hiába! Miként nem az arany bullát, úgy a decretumot sem tartotta meg Endre. A törvények ezentúl is lábball tiportattak, miről Róbert esztergomi érseknek az 1232-ki év végén kelt oklevele, melynél fogva Magyarországot interdictum alá vetette, nyujt felvilágosítást. Ez okmány a többi közt így szól: „Miután semmitem jobbittatott meg azokból, miket a pápa úr kért, rendelt; miután a király úr intézménye is megvettett; miután a szaracének nemcsak meghagyattak előbbi tiszteikben, hanem állapotuk jobbra is változott, és a király úr gyakori intéseink dacára a föllebbi kicsapongásokat nem akarta megszüntetni: mi a pápa úr hatalmánál fogva Magyarországot tilalom alá vetettük, parancsolván, senkise merészellen isteni szolgálatot tenni, a szentségeket kiszolgáltatni, csak a kereszttség a kisdedektől, úr teste és vére a haldoklóktól ne tagadtassék meg; de a holt testek ne temetessenek el.“ stb.

Ily alapszine volt II. Endre kormányának, ki 1235-ben fejezte be a magyar birodalomra nézve bizony károsan hatott földi pályáját és uralmát. De valamint negyedfélszáz évvel

ezelőtt, úgy most sem hiányzanak egyének, kik olvasva az arany bulla záradékát, mely a nemzetet a világtörténetben példátlan szabadsággal ruházta fel, fokozott képzeletökben őt a királytökély netovábbjának tartják. Pedig alig kell megfeszítenünk észtehetségünket, hogy belássuk, miként II. Endre volt az, ki ahelyett, hogy a Szent István által rakott épületet tatarozta volna, kirántotta fonák eljárásával alapkövét, melyet némely jelesebb utódai minden örökösök mellett sem bírtak visszahelyezni. De nemcsak megrontója volt ő az alkotmányoknak, hanem törvény- és esküszegéseivel a nemzetet is demoralisálta; a várjavakat pedig egyesek kezébe juttatván, megteremté azon oligarchiát, mely már alatta sem mutatott nagy hajlamot engedelmességre, s később végtelen bajokat okozott a hazának.

V. *A szabad királyválasztási jog.* — Ne keressük Szent István vagy későbbi királyaink korában. Föl kell hatolnunk ama szerződéshez, mely alapját képezi alkotmányunknak, a vérszerződéshez. Bármily változáson ment is keresztül e szerződés, midőn az állam alakja módosított, kétségtelen, hogy a fejedelem vagy fővezér választására vonatkozó pontja ezután is, századokon át, sértetlen maradt, s eltérést csak itt-ott rendkívüli körülmények tüntetnek föl. A vérszerződés első pontja így hangzik: „Mig Árpád és maradéka él, a nemzet mindig Árpád véréből fog vezért választani.“ E pontban Árpád családjának választással járó örökösödés biztosított általánosságban. De részletesen véve föl a dolgot, kérdés: kit illetett e választáson nyugvó örökösödés? Az első-, másod-, harmadszözlöttet, vagy tetszés szerént történt tán a választás a fiörökösökből, vagy tán a nőket is illette az örökösödés? Az utóbbira nézve határozottan nemmel válaszolunk, míg az előbbiről, nem ugyan adatokkal bizonyítgatva, hanem inkább többszázados gyakorlatra támaszkodva, állíthatjuk, hogy az elsőszülöttség rende állapított volt meg. Zsolttal és Takssal a tényálladékat nem bizonyíthatjuk; mert Árpád fiai valószínűleg a honszerzés harcaiban elhullván, Zsolt, az egyetlen örökös, kétségtelenül, habár választás útján is, Árpád törvényes örököse volt. És hasonló mondhatunk Takról is, kinek testvéreiről mitsem tud történetírásunk; de már Gyejcs vezérnél föltűnik az elsőszülöttség joga, ki Mihály öcsce mellett épen elsőszülöttségi jogánál fogva foglalja el a fővezéri széket. Azon eseteket véve tehát tekintetbe, melyekben a fővezér vagy királynak csak egyetlen gyermeke volt, semmi kétséget nem szenved, hogy ezek az etelközi vérszerződés alapján foglalták el apjuk fővezéri vagy királyi székét. Ezt világosan tanúsítja Zsolt, Taks, I. és II. István stb. egyetlen-fűsága; midőn pedig a fővezér- vagy királynak több gyermeke volt, az elsőszülöttet illette az apa által kezelt hatalom, mit Gyejcs vezéren kívül bizonyít II. Gyejcs, III. István stb. példája.

De az Árpádok korában több esettel találkozunk, melyek mintegy megzavarni látszanak az örökösödés rendét, például: Péter, Aba Samu, I. Béla, I. Gyejcs, I. László, II. László, IV. István uralmok. Midőn Szent István Inre fia halála után utódról gondoskodott, mindenki tudja, hogy a fejedelmi család és nemzet között fenálló szerződést tartá szeméi előtt, Vazult,

Mihály nagybátyjának fiát, jelölvé ki trónutódaul. A szerencsétlen hercegnek mi vége lön, nem ismeretlen. A sírba hanyatló király már nem tehet lépéseket a törvényes örökösök, Tar László fiai: Endre, Béla és Levente, érdekében; az udvari fondorlatok oly egyént emelnek az ország trónjára, kit nem illetett, s kit az Árpádok méltán neveztek trónbítorlónak. És valóban az volt nemcsak Péter, hanem Aba Samu is. A törvényes örökös I. Endre, Tar László fia, volt; de nem a legcorrectebb kormánya s hozzá még viszáljai derék testvérevel, Bélával, azt eredményezték, hogy I. Endre fia, Salamon helyett testvére, Béla, ült az ország trónjára. Az örökösödés rendénél fogva tehát Béla királyságát sem tartthatjuk törvényesnek; de menti őt kiváló egyénisége, a nemzet szeretete s hozzá való ragaszkodása, háromévi kormányának fényes eredménye, bátyjának ígérete s a királynak hercegekori érdemei; de tán mindennekfölött előtérbe állíthatjuk IV. Henrik és gyámjainak szándékolt invasióját a kiskoru Salamon érdekében, melyhez hasonlóra Péter korából még élénken emlékezhetett a nemzet, s melynek ellensúlyozására oly egyén kellett, minő Béla volt. Nézetünket Béla királyságát illetőleg igazolja derék fiainak nyilatkozata és Salamon trónrajutása. Azonban Salamon könnyelnű s könnyen félrevezethető természeténél fogva nem lehetett kedvence a nemzetnek, míg Gyejcs és László hercegek, a népszerű daliák, mindinkább kiérdemelték a nemzet szeretetét, s midőn az unokatestvérek meghasonlának, és a hercegek a király fölött Mogyoród táján győzelmet arattak, Salamon ismételve elesik a trón birtokától, s lön I. Gyejcs a király. Ennek, valamint I. vagy Szent Lászlónak királyságát sem mondhatjuk tehát törvényesnek Salamon haláláig; de válságos helyzetében mást alig tehetett a nemzet. A népszerű László életének vége felé figyernekei nemléteben a törvényes örökösök, I. Gyejcs fiai ifjabbikát, Álmost, óhajtá maga után a trónon látni; de föltűnő, hogy ezen lovagias, népszerű királynak, kit a nemzet három évig gyászolt, óhajtása nem ment teljesedésbe. Az éleseszű, tudományosan mívelt Kálmán érezte, hogy részén van az igazság; hogy őt illeti jogszerűen a trón, nem pedig Álmos öcscsét. De tán nem csalódunk, ha állítjuk, hogy a közvélemény is így ítelt, mely előtt László kétségtelenül meghajolt. II. Gyejcs még gyermekéveiben jutott a trónra, s bár a nyugati ugy, mint keleti imperium megkisértett invasiói veszélylyel fenyegették a magyar birodalmat, Szent István életerős institutióinak helyes alkalmazása elfordítá a vést. Azonban a keleti császárság utolsó nagy embere, Komnen Manuel, II. Gyejcs halála után annál veszélyesbbé vált, minthogy III. István még alig volt 14-éves, s nagybátyjai, László és István hercegek, kik atyja életében is fondorkodtak, most annál hamarabb vélték célt érni Manuel pártfogása alatt. Ez utóbbi nyomban II. Gyejcs halála után tett lépéseket István herceg javára, azt hozván fel okul, miként Magyarországon az a szokás, hogy a megholt királynak nem fia, hanem testvére volna trónutóda. Azért ha a nemzet azt válaszolá, hogy e szokásról mitsem tud, joggal történt, miként ezt a fölebbi példák is igazolják. Hogy László és István hercegek feljutottak a trónra, azt az erőszaknak s a megvesztegetésnek is kell tulaj-

donítanunk; de hogy pünkösdi királyságukat senkisémm tartotta törvényesnek, őket ellenben a közvélemény s a történelem ítélőszéke bitorlóknak, az bizonyos. De a trónörökösödést tán legvilágosabban bizonyítja III. Béla trónralépte. Ugyanis III. István elhunytával a királyválasztásnál három pártot látunk szerepelni. Az egyik — s kétségkívül a leghatalmasabbik — az elhunyt gyermektelen király öcsését és törvényszerű örökösét, a Konstantinápolyban növekedett Béla herceget, óhajtá a trónon látni, ki mellett más érdekek is szólottak, de a főúró mindenestre az örökösödés törvényszerűségében keresendő. A másik párt, melynek élén az esztergomi érsek állott, az állítólag áldott állapotban volt királyné szülését kívánta bevárni; azonban a királyné ilyen állapotba meg nem valósult, s megszünvén így a képviselt érdek, szétmállott a párt is, melynek legnagyobb része Béla mellé sorakozott. A harmadik párt Eufrozina, az anyakirálynéval élén Béla öcsését, Gyejcs herceget, akará a trónra emelni. De ez utóbbi párt sem érvényesíthetett törekvését, bár később az esztergomi érsek is hozzácsatlakozott, s valamint ő, úgy általában a papság Bélát elgörögösödéssel, a keleti egyházhoz csatlakozással gyanúsították; mert nemcsak a többség ragaszkodott a törvényes trónörököshöz, hanem Rómában is úgy éreztek, amint ezt világosan bizonyítja III. Sándor pápa rendelete, mely szerint ha az esztergomi érsek, kinek különben jogaihoz tartozik, vonakodnék Bélát megkoronázni, teljesítse azt ez esetben a kalocsai érsek. Ugy történt.

Mindebből látjuk, hogy a nemzet az etelközi szerződéstől fogva ez ideig szabadon választá fővezéreit és királyait; szabad királyválasztási jogát teljes mértékében gyakorolta. Látjuk továbbá, hogy a fővezéri szék vagy a királyi trón Árpád családjához volt láncolva anélkül, hogy az örökösödés elméletét okmányilag meghatározhatnók; de a gyakorlat eléggé igazolja, hogy az öröklési rend a legszigorúbban megtartott. A magyar monarchia tehát e tekintetben is elűtött az akkori európai államoktól: míg egyrészt választó-ország volt, másrészt fejedelmei örökösülők voltak.

Míg Árpád családja él, a nemzet abból választja fejedelmeit. E dicső család a XIV. század pirkadó hajnalán, 1301-ki jan. 14-kén III. Endrében, az utolsó Árpádfiban, kihalt. A nemzet kötelezettsége ily formán megszűnt, szabad királyválasztási joga egész terjedelmében rája szállott. De mielőtt ez megtörtént volna, a féktelen oligarchia s a külföldi armányai már III. Endre királysága elé is gördítettek akadályokat. Mind ennek, mind a következő bonyodalmaknak okait saját hanyatlásunkban kell keresnünk, mely megengedé, hogy a hatalom tetőpontján állott pápaság hazánk ügyeibe is oly túlkapólag avatkozzék. Ily viszonyok közt nem csoda, ha IV. Miklós pápa IV. László halála után Martell Károlyt nevezte ki magyar királylyá, azon elvből indulván ki, mely szerint Magyarország sokféleképen az apostoli székhez tartozik. Hová célzott ezzel IV. Miklós, fölöslegesen fejtegetni. De III. Endre, kinek az Árpádoktól való származását a szentszék kétségbe vonta, nemcsak Martell Károly, hanem Albert ellen is fenntartá magát a trónon. VIII. Bonifác Róbert Károly érdekében még nagyobb erélyvel lép föl; a római curia agitatója

még termőbb földre talál most az önző oligarchiánál, mint azelőtt. Az ifju nápolyi herceg a tengermellékre, majd Horvátországba hozatik, s Csényi Gergely választott, de soha meg nem erősített esztergomi érsek által Zágrábban — e célra koholt koronával — megkoronáztatik. A Róbert Károly és pártja ellen szervezkedő III. Endre készüléteibe belehal, s most a királyválasztási mozgalmak s a zavarosban halászni vágyó zsvány oligarchia borzalmasan nyomorgatja az országot tovább, mint egy évtizeden át. E helyzetben semmisen látszott bizonyosabbnak, mint hogy a római szentszék a magyar király választásánál Róbert Károly érdekében tekintélye és hatalma egész súlyát a mérlegbe dobja; de Magyarországon nem nápoly-siciliai néppel, nem Konrádinokkal volt dolga. A szabadságára méltán féltékeny nemzet Csák Máté és János kalocsai érsek kettős vezéreltek alatt hatalmas ellenzékét képez, s dacára Róma fenyegetésének az ifju Vencelt koronázza meg királyaul s ennek távozta után Ottót. De valamint az előbbi nem, úgy ez sem volt szerencsés választás, s csak miután belefáradt a nemzet a sok zavar-gásba, hajlott végre Róbert Károly felé. Azonban én nem e korszak történetével, hanem a benne kifejlett elvekkkel foglalkozom. A római szentszék azon elvet állította fel, hogy miután Magyarország sokféleképen az apostoli székhez tartozik, joga volna most az Árpád-család kihaltával az országnak királyt adnia, és hogy Magyarország nem választó-, hanem örökösödés alá eső ország. E kérdést nem az elméletileg megállapított örökösödési rendből fejtegethette, hanem a gyakorlatból szemelte ki: míg ellenben a nemzet épen a négy-százados gyakorlathoz ragaszkodva, jól tudá, hogy örökösödés alá eső ország, de igen azt is, hogy ez örökösödési rendtől, s hogy Árpád családjának kihaltáig tart. A róma-avignoni szentszék sikerre vezette ugyan majdnem húszéves törekvése, de ezt diadalnak, minőt a szentszék ohajtott volna, nem nevezhetjük. Róbert Károly megválasztatása — hadd fejezzem ki magam így — anyagi szükségé vált. A nemzet tehát nemcsak megvédte, hanem ezután is négy századon át gyakorolta szabad királyválasztási jogát. E jog megdöntésére Zsigmond is tett kísérleteket; de e törekvése csaknem magyar királyságába került. Albertnek az 1439-iki országgyűlésen ígéretet tön a nemzet, mely szerint halála esetére nejét és gyermekeit ismerendi el örököseül; de az akkori súlyos viszonyok nem gyöngé nőt, hanem szilárd-lelkű férfit igényeltek a trónra, s így lön, hogy I. Ulászló — (mint lengyel király — III.) — ült hazánk királyi székébe, melyet választás utján foglaltak el utódai is I. József.

De azon körülmények, hogy 1527-től fogva folyvást a Habsburg-házból voltak királyaink; hogy a török birta mintegy 150 éven át legnagyobb részét hazánkknak; hogy az ország független önállása Mohácsnál sirba szállt: haláldöfést adtak a szabad királyválasztási jognak is. Tegyük hozzá még, hogy erre nem csekély befolyással voltak a XVII. századi fölkelések, és midőn a Habsburg-ház a törököt megtörte, részben az uralkodó család hatalma, részben — legalább egyeseknél — talán a hála is közreműködött arra, hogy a nemzet szabad királyválasztási jogáról lemondjon. Egyéb-

íránt az uralkodó-család korán adta jeleit ebbeli törekvéseinek. Rudolf kormánya népeire nézve sok szenvedés forrásává vált: tétlensége zavarba hozta a kormánygépezetet a német birodalomban úgy, mint nálunk; az uralkodó-család ügye veszélyes hanyatlásnak indult, melyből csak Mátyás főherceg rántotta ki, lemondattván Rudolfal előbb Magyar-, Morvaországról és Ausztriáról, majd Csehországról is. Mátyás erre országgyűlést hirdetett Pozsonyba, hol példátlan fényvel fogadtatott; de a főhercegnek királylyá avatása elé nehézségek gördültek; mert a választási formák s a választási feltételek kikerülésére törekedett az udvar. Már a meghívó levél azt említé, hogy Rudolf oly feltétel alatt mondott le, miszerint Mátyás a rendek által királynak ismertessék és koronáztassék. Mintegy 47. évvel utóbb már határozottabb, bár nem hivatalos alakban tűnik föl e törekvés, midőn I. Leopold megválasztott. Ez alkalommal az újdun választott nádor, Veselényi Ferencnél, ismeretlen kéz által egy irat tétetett le, melyben javasoltatik, mondana le a nemzet királyválasztási jogáról; mert előre látható, hogy ha az udvar a törököt az országból kiűzi, a nemzet e jogától kénytelen lesz búcsút venni. És e jövendölés be is teljesedett. A török hanyatlását már Bethlen Gábor vette észre, s ha II. Ferdinand iránta több bizalommal viseltethetik, a török uralmát Magyarországon aligha nem kétséssé teszi. De a valláspolitikai féltékenység, mely a sziveket fogva tartotta, egyetértést, szövetséget megalkotni nem volt alkalmas; sőt ellenkezőleg — dúlt a háboru nálunk úgy, mint Németországban. Azonban Bethlen Gábor nézete erős gyökeret vert más jeles hazafiak szívében is; a nemzet mindebből bátorságot merített; de a bécsi kormányférfiak szűkkeblősége, kiolthatlan gyűlölsége a magyar faj ellen nem engedé az eszmét diadalra jutni. Végre meglett. Az 1683-ban kitört 16 éves háboru megdönté a török zsarnokságot, Buda 1686-ban felszabadul. A csatatéren nyert előnyök után I. Leopold figyelmét odafordította, hogy megszerezze családjának az örökösödést Magyarországon, mi végből kihirdettetett 1687. okt. 18-ra a hirneves pozsonyi országgyűlés, mely az ország alkotmányában tett változtatások miatt vált oly nevezetessé.

Főfeladata volt ez országgyűlésnek: megállapítani a Habsburg-ház örökösödését s megszüntetni II. Endre bullájának az ellenállásról szóló záradékát, mi megtörténvén, következőleg igtattatott törvénybe: „Magyarország rendei soha meg nem szünő hálájok tanusítására kijelentik, hogy mostantól fogva senkit mást, mint az ő cs. kir. főltségének ágyékából származó örökösök közül az elsőszülöttet fogják mindörökké, törvényes királyukul tartani és a hitleveli cikkeknek elfogadása, királyi biztosítása s a felette leteendő eskü után országgyűlésileg Magyarországon belül megkoronázni (2). — Ha pedig ő főltségének fimagva szakadni találna, akkor az országglás öröklése szálljon II. Károly, Spanyolország királyának fimagvára, s ha annak is fimagva szakadna, a rendeknek a királyválasztás körüli joga föléled (3). — Noha ő főltsége józanabb és hű rendei sohasem voltak oly véleményben, hogy valakinek joga lehetne törvényes királyá ellen fölkelni és fegyvert fogni: mindazáltal a király és ország közt netán jövőben

keletkezhető bizalmatlanság kiirtására, kedvkereső s alázatos jobbágyi érülettel beleegyeztek a rendek, hogy az ellenmondás és ellenállás iránti záradék II. Endre király decretuma 31-dik cikkéből és a felavatási esküből kirekesztessék. Nem kételkedvén a rendek, hogy ő főltsége és örökösei a rendeket és utódaikat ősi jogaik-, szabadságaik- és törvényeikben fentartandják“ (4.) (Kerékgyártó Á., Magyarország Tört. K.-könyve, IV. r. 103—104 l.).

Ezen és egyéb törvényeikkek megalkotása után I. József, a király elsőszülött fia, dec. 9-kén megkoronáztatott. De a Habsburg-család fiágon nem sokára kihalt: Spanyolországban 1700-ban, nálunk III. Károly-, I. Leopold ifjabb fiában. Így az örökösödés megállapítása után mintegy ötven évvel visszaszállott volna az országra a szabad királyválasztási jog, ha III. Károly, kinek reménye fiörökös irányában mindinkább eltűnt, 1722-ben a „pragmatica sanctio“ által leányágra is ki nem terjeszti az örökösödést. E kétoldalú szerződés a király és nemzet között következőleg hangzik: „Jóllehet Magyarország rendei ő főltségének virágzó korát és egészségét szemlélvén, igen nagyon bíznak, hogy az isteni áldás őt fiágbeli dicső utódokkal nagy bőséggel megajándékozandja; minthogy azonban átlátják, hogy a királyok is más emberek halandósága egyenlő sorsának alávetve vannak: ennél fogva éretten megfontolván ő főltségének legdicsőbb tetteit, midőn nemcsak Magyarországot megtartotta, hanem a legutolsó török háboru alkalmával is ennek dühös megtámadásai ellen azt megőrizvén, kiterjesztette; ezenkívül a királyságszünetnek a rendek előtt régtől fogva igen ismeretes bajait elhárítani kívánván, s ő főltsége iránt magukat hálásak és hűségesekeknek vallani akarván:

Ő főltsége fiágának magszakadtával (mit Isten eltávoztatni méltóztassék) a trónöröklési jogot Magyarországra nézve a koronát s az ehhez tartozó részeket kormányzás végett átruházzák fenséges ausztriai háza nőágára is, még pedig első helyen most uralkodó főltségétől, ennek kihaltával dicsőült Leopold császár és király ágyékaiból leszármazókra s azoknak mindkét ágon lévő törvényes róm. katolikus, ausztriai főhercegi utódaira, azon elsőszülöttségi sor szerént, melyet ő főltsége említett jogon és rendben feloszthatlanul és elválaszthatlanul Magyarországgal és a hozzákapcsolt részekkel öröklően birandó más örökös tartományaiban is megállapított.

A nevezett trónöröklést elfogadják, s a fent előadott rend szerént megállapítják, annak fenséges háza nőága és mindkét-águ ausztriai főhercegi utódok általi elfogadását, és ő főltsége által legkegyelmesebben megerősített hitleveli és egyéb a rendeknek fent nyilvánított szabadságaival együtt megtartásának koronázás alkalmával fogadását elhatározzák.

És a mondott ágnak csak mindenképeni kihálása utánra tartják fen azt, hogy a királyok választása- és koronázásában a rendek ősi jogának helye legyen“ (2.) (Kerékgyártó Á., Magyarország Tört. K.-Könyve, V. r. 43—44. l.).

Ez örökösödési szerződés, vagyis a „pragmatica sanctio“ alapján jutott Mária Terézia, III. Károly leánya, a magyar trónra 1740-ki okt. 22-kén.

Ime az etelközi vérszerződésben kifejezett jogelv a szabad fejedelmválasztást illetőleg teljes nyolc századon át fentartotta magát; de a nemzet szerencsését nem e jogban, hanem abban kereshetjük, hogy Árpád családja adhatott fejedelmeket az országnak négy századon át, s így a választással járó pártzavarokat — kevés kivétellel — kikerülhettük. Midőn pedig e jeles család kihalt, a választási mozgalmak súlyos nyomora nehezedett ránk; mert e jog gyakorlása amellet, hogy a nemzetet pártokra osztotta, külbeavatkozásnak is tág kapút nyitott, mi még egy nemzetnek sem vált javára. Ebben keresendő egyik forrása a török invasióknak is. A nemzet szabadságai garantíáját látta a szabad királyválasztásban, pedig

századokon át tapasztalható volt, hogy a koronázási hitleveleknek dacára is gomba módjára szaporodtak az országos sérelmek; mert azt, fájdalom, rég megszoktuk, hogy törvényeket hoztunk végrehajtásuk biztosítéka nélkül. Helyesen cselekedtek tehát elődeink, midőn lemondottak oly előjogról, melynek gyakorlati érvénye alig volt már; mely nem csekély zavarokra szolgáltatott okot anélkül, hogy végeredményben a nemzet sorsa csak egy hajszállal javult volna. De ne hallgassuk el azt se, hogy ez a dynastia és a kormány részéről nem minden pressio, a nemzet bátrabb férfiainak nem tiltakozása nélkül történt.

(Folytatatik a jövő évben).

Kucskovics László.

II.

Értesítés a tanintézettről.

Az 1869/70. tanév október hó 1-jén ünnepélyes „Veni Sancte“-vel nyitattott meg. A tanulók összeírása szeptember hó 28., 29. és 30-kán ment végbe. Október 2. és 3-kán tartattak a pót- és javítási vizsgálatok. Október 4-kén, mint ő cs. és apost. kir. Főlségének magas neve ünnepén jelen volt a tanári testület s a tanuló ifjúság az anyatemplomban tartott diszes istentiszteleten. Október 5-kén a rendes előadások vették kezdetüket.

Az iskolai törvények kétszer, u. m.: október és marcius hó elején kellő magyarázat mellett olvastattak fel.

Január hó 13-kán szerencsése volt tanodánknak falai között ő nagyméltóságát B. Eötvös József magy. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter urat több úri vendég kíséretében tisztelhetni, ki tiszteletteljes üdvözlötése után szokott ékes-szólásával lelkes szavakat intézett a tanulókhöz, buzdítván őket, hogy igyekezzenek magukat kellőleg kiképezni s a hazának hasznos polgáraivá lenni. Azután a tiszteletére előadott zene- és énekműveket nyilvánított tetszéssel hallgatta meg s minthogy az idő jóval előre haladt, megtekintvén a természettani szertárt s néhány tantermet, az ifjúság felállított sorai s harsány éljenzései közt városunk egyéb intézeteibe sietett.

December hó 31-kén hirdettettek ki az 1869/70. tanévre kitűzött pályakérdések és jutalmak; a beadandó pályamunkák határnapjául május hó 31-ke tűzetett ki.

Az írásbeli érettségi vizsgálatok június hó 15., 17., 20., 21. és 22-kén, a szóbeliek pedig július hó 14., 15. és 16-kán főt. dr. Lutter Nándor kegyesrendi kormánysegéd s helyettes főigazgató elnöklete alatt tartattak meg. 48 nyilvános s 5 magántanuló közül kitüntetéssel érettnak nyilvánított 26, érettnak 25, visszavetett 2.

Az évi nyilvános vizsgálatok július hó 4-kén vették kezdetüket, folytatattván ugyanazon hó 30-káig. — Magántanulók vizsgálatai július hó 28-kán lőnek megtartva.

Július hó 7-kén tartatott meg számos és diszes közönség részvéte mellett nyilvános vizsgálat a szavalás-, zene- és műénekből, melynek vége felé olvastattott föl a pályázatok eredményéről szóló jegyzőkönyv, ugyanakkor bontattak föl a pályadíjakat nyert tanulók jeligés levelei is.

Július hó 31-kén ünnepélyes „Te Deum“ után a pályadíjak, jutalmak s az érdemsorozat kiosztásával fejeztett be az 1869/70. tanév.

III.

Vallási ügy.

A délelőtti rendes előadásokat 7 $\frac{1}{2}$ óraker sz. mise előzte meg; vasárnapokon a fél óráig tartott hitoktatást délelőtt 8 $\frac{1}{2}$ óraker sz. mise, délután 3 óraker vecsernye követte. A nyilvános istentiszteletet különösen emelték a jól szabályozott és kellő áhitattal zengedezett négyes hangú egyházi énekek.

A római kath. növendékek az év folytán ötször végezték a szent gyónást és ugyanannyiszor részesültek az oltári szentségben. A husvéti szent gyónást és áldozást három napi sz. gyakorlatok előzték meg. A sz. menetekben is mindenkor áhitattal vettek részt.

A hittani oktatás ő méltóságának Peitler Antal váci prépost, esperes, kecskeméti lelkész és püspöki biztos jelenlétében lőnek megtartva. — A gör. keleti, ágost. és héber valóságok pedig július hó 4. és 5-én ns. és főt. Fektor József

IV.

A gymnasiumhoz kötött segély- és ösztöndíjak.

Örök emlékü gr. Koháry István s más nemeskeblü ifjúságbárátok bőkezűsége által örökített alapítványok kamataiból 32. szegényebb sorsú szorgalmas és jó viseletű tanuló kapott segélyt.

A tanév elején ugyanezen alapítványok kamataiból 50. frt. értékű tankönyvek osztattak ki a szegényebb tanulók közt.

Bold. eml. Hoffmann János prépost, kecskeméti lelkész ösztöndíjának jelenlegi részese Bakó István 4. oszt. tanuló.

Ő méltóságának Peitler Antal váci püspöknek ösztöndíjasa (50 forinttal) jelenleg Kabók Imre 7. oszt. tanuló.

Ns. és főt. Fektor József prépost, esperes és kecske-

keméti lelkész által alapított ösztöndíjban (24 forintot o. é.) részesül Tóth Sándor 6. oszt. tanuló.

A Jettimi alapítvány tek. igazgatósága 50. forintból álló nevelési járulékbán részesítette Fodor Mihály 3. osztály. tanulót.

Az 1869. december 31-kén tek. Bogos Endre városi tanácsnok úr bold. eml. Major Jánostól végrendeletileg hagyott 40. o. é. forintot kézbesített a főgymnasium igazgatóságának, hogy azok kamatja évenként egy szorgalmas és jó erkölcsű szegény tanuló számára szerzendő könyvekre fordíttassék.

V.

Tanodai segédszerek és szerelvények.

a) A gymnasiumi könyvtár számára a „Tanügyi füzetek” és „Tanodai lapok”-on kívül szereztettek: „Vüllner's Experimental-physik”, — „Utmutatás a kezdő gazda gyakorlati kiképzésére” Balázs Árpádtól, — s „Palaestina térképe” Rappardtól.

Ajándékoztattak: a nagymélt. m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumtól „Internationale Ausstellung zu Paris 1867. Katalog der österreichischen Abtheilung.”

A tek. magyar tudom. Akadémiától: „Évkönyv” (XI. 10. 12. XIII. 1. 2.) — „Nyelvtud. közl.” (VII. 1. 2. 3. VIII. 1.) — „Mathem. és term. közl.” (V. köt.) — „Stat. és nemzetgazd. közl.” (V. 2. VI. 1.) — „Monum. Archaeolog.” (I. 1.) — „Monum. okmánytár.” (XII.) — „Török magyarkori tört. emlékek.” (III. IV.) — Rupp, „Budapest története.” — „A magyar nyelv szótára” (V. 2. 3.) — „Almanach 1869.” — Értetítő (1868. 16—20. sz. 1869. 1—20. sz.) — „Történettud. Értekez.” (VIII—XII. sz.) — „Törvénytud. Értekez.” (VI—XI. sz.) „Philosoph. Értekez.” (IX. XI. sz.) — „Természettud. Értekez.” (XIII—XVI. sz.) — „Mathem. Értek.” (IV. V.) — „Nyelvtud. Értek.” (III—VIII. sz.) — „Az Akad. új alapszabályai.”

A kecskeméti tek. kath. egyházközségtől, Ráth Mór, Osterlamm és Heckenaszt Gusztáv pesti könyvtáruraktól több segédtankönyv, Weiss Ede úrtól pedig az „Uránia” című füzet.

Az ifjúsági könyvtárnak Jurenák Antal 7. oszt. tanulótól 1 kötet a „Vasárnapi könyvtárból” s 6 köt. „Utolsó Mohikán.”

b) A természettani szertár számára szereztettek: a csavarmentesen repesztett üvegpalack. — Gyors mérleg futó súlylyal. — Súlyok nyugtani kísérletekhez 1. lattól 2. fontig,

fülecskékkel ellátva, szekrényben, összesen 10. font. — Készülék a ki- és beszivárgás kimutatására. — Bűvös szita, tölcser és pohár. — Cagniard la Tour syrenéje számolóval. — Közöséges hangvilla. — Ajksíp szétszedhető, kétféle nyelv-síp szétszedhető. — Készülék az emberi hangszerv értelmezéséhez. — Emberi fülminta főszből. — Üveg- és ruggyantarúd a dörzsvillanyossághoz. — Villanyos inga. — Készülék a Lichtenberg-féle alakok előállítására. — Sötét kamra. — Visszaverődési készülék a félkörben hasadékkal és forgatható tükörrel. — Széplátó. — Készülék a sugártörési törvény kimutatására egy fokokra felosztott félkörrel. — Davi biztosító lámpája.

Vegyteni eszközök: Két dugaszreszelő. — Két kefe a kémüvegecskék tisztításához. — Hét magas alakú pohár. — Ruggyanta csövek. — Négy kis lombik. — Tíz kémlekehely. — Négy göreb tubussal. — Két görebtartó.

A vegyteni kísérletekhez szükséges 46-féle kémszer és anyag.

c) A terményrajzi gyűjtemény számára vétetett 1. delice, — 1. molukki rák, — 2. péld. csiga, — s 2. péld. korall.

Ajándékoztatott: Scheda György dognácskai huta-mester úrtól 14. s Jurenák Antal 7. oszt. tanulótól 8. db. ásvány.

d) Az érem- és pénzgyűjteményt gyarapították: tek. Bagi László főbíró úr 29 db. ezüst, 20 db. vörösréz régi pénzzel és 6. db. régi bankjeggyel, nt. Erdösy Imre kegyesrendi házfőnök ur 1. db. régi ezüstpénzzel, Weiss Ede úr 1. db. réz és Jurenák Antal 7. oszt. tanuló 32. db. részént ezüst, részént réz régi pénzzel.

e) Az énekiskola számára szereztetett: „Harmonia” című füzet Zaszkovszkytól — s „Misc-ének két szólamra orgonakísérettel” (2. péld.) Dusinszky Lipóttól.

VI.

Az 1869-dik évben kitűzött pályadíjak.

1) Kecskemét város tek. községtanácsa által alapított Széchenyi-dijra a következő magyar történelmi pályakérdés tűzetett ki: „Korvin János“ (Élet- és jellemrajz). — E pályadíj elnyeréséért az alapítók akaratánál fogva csak kecskeméti születésű ifjak versenyezhettek.

Beérkezett nyolc pályamű, melyek jó dolgozatoknak találtak egyáltalában; de mindenek fölött kitűnt szabatos-sága által Kabók Imre 6. oszt. tanulóé, kit is érdemesnek talált a választmány a Széchenyi-díjjali megjutalmazásra. (30 frt. o. é.) A feladott tárgynak helyes kezelésére nézve az előbbi megközelítette Tasy Pál 8. oszt. tanulóinak műve, mely tek. Bagi László főbíró úr által megajánlott 10 o. é. frttal jutalmaztatott. — Az e nemű többi pályamunkák közt nem kevésbé helyesnek találtak még Kókay János 7. oszt. tanuló műve is, melyet a tanári testület egyik tagja „Szilágyi Sándor „Erdélyország története“ című két kötetes művel jutalmazott.

2) A helybeli kaszinó által a pályázatok jutalmazására megajánlott 20 o. é. forintot a választmány ez idén egy történelmi elbeszélés díjazására fordította, melynek tartalma a cím szabad megválasztása mellett legyen „Mária magyar királyné.“ E kérdés megfejtésére minden tanuló vállalkozhatott.

Három dolgozat adatott be. A választmány Propper János k.-r. p.-n. 8. oszt. tanuló pályaművét találta legjobbnak; jutalma lett a kitűzött kaszinói díj, vagyis 20 frt. o. é. — Ez után leghelyesebb kezelésmód ismertetett föl Tasy Pál 8. oszt. tanuló művében, miért is a szerző érdemesnek találtotta a 10 o. é. forintnyi díjra, melyet főt. Horváth Cyrill kegyesrendi kormánysegéd s egyetemi tanár úr és mgs. Horváth Döme ministeri tanácsos s országgyűlési képviselő úr följajánlani sziveskedtek.

3) A nt. Zsiga Alajos tanár úr által följajánlott 20 frt. díjra következő erkölcsstani pályakérdés adatott föl: „Mutattassanak ki azon előnyök, melyeket az erkölcsileg tiszta jellemek, valamint azon hátrányok, melyeket az ellenkezők

okoznak az emberi társadalomban.“ E pályakérdésre minden ifjú versenyezhetett.

Hat pályamű érkezett be. Az előbb említett díjra méltónak ismertetett Propper János k.-r. p.-n. 8. oszt. tanuló műve. — Ide vonatkozólag második helyre Páthy Károly k.-r. p.-n. 7. oszt. tanulóinak dolgozata érdemesített, mely tek. Dr. Kocsis József és nms. Kovács László urak sziveségéből 10. o. é. forinttal jutalmaztatott.

4) Költői dolgozatra a következő három tárgy jelöltetett ki: „a) Budjács és Jaksich, — b) Kecskés Pál, — c) Rugács testvérek.“ — A pályadíjak elnyerhetéseért minden tanuló versenyezhetett.

Összesen 8 munkalat adatott be, és pedig Budjács és Jaksichot tárgyaló számszerént 6, a Rugács testvérekről szóló pedig számszerént 2. — A választmány e darabokat megvizsgálván, közöttök kiváló képességet és költői ügyességet ismert föl Propper János k.-r. p.-n. 8. oszt. tanuló művében; miért is a szerzőt érdemesnek találta azon 2. db. aranyból álló jutalomra, melyeknek egyikét ns. Fektor József prépost úr, a másikat pedig tek. Katona Zsigmond gyógyszerész úr volt szives e célra átszolgáltatni. — Ehhez tökéletességre nézve legközelebb járónak íteltetett Maywald József k.-r. p.-n. 8. oszt. tanuló költői elbeszélése, melyet a választmány elhatározott a tek. Kovács József egyházi főgondnok úr sziveségéből ajánlott 5. o. é. forinttal megjutalmazni.

A többi pályázatok is dicséretre méltattak, melyeknek szerzői voltak: Maywald József, Szerényi Lajos, Cservik József, Ressler József, kegyesrendi növendékek; Kada Elek, Tary Endre, 8. oszt. tanulók; Belasztta György, Farkas Sándor, 7. oszt. tanulók; Venetianer Sándor, Bagi László, Fodor István, Kovács János, Lajos József, Miller Ferencz, 6. oszt. tanulók és Tóth Sándor 5. oszt. tanuló, kik a t. c. Szilágy Károly nyomdatulajdonos úr által e célra küldött könyvekkel jutalmaztatottak.

Hála s forró köszönet a tanügy nemeskeblű barátainak.

VII.

Tanári kar.

1) **Polák Ede**, kegyesrendi áldozár, szépműv. és bölcsészeti tudor, a magy. kir. term. tudományi társulat tagja, igazgató, tanította a természettant a 7. és 8. osztályban hetenkinti 8 órában.

2) **Kucserik Sándor**, kegyesrendi áldozár, tanította a latin nyelvet a 6. 7. és 8. osztályban hetenkinti 13 órában.

3) **Zsiga Alajos**, kegyesrendi áldozár, az 1. oszt. tanára, hitelemző, előadta a hittant, latin-, magyarnyelvet és földrajzot az 1. s a latin nyelvet a 3. osztályban hetenkinti 18. órában.

4) **Végh kal. József**, kegyesrendi áldozár, szépműv. és bölcsészeti tudor, a 8. oszt. főnöke, tanította a mennyiségtant a 6. 7. 8. s a bölcsészetet a 7. és 8. osztályban hetenkinti 16 órában.

5) **Martin Nándor**, kegyesrendi áldozár, főgymnasiumi jegyző, tanította a latint az 5. és a német nyelvet az 5. 6. 7. és 8. osztályban heti 16 órán át.

6) **Kucskovics László**, kegyesrendi áldozár, okleveles felgymsiumi tanár, a magy. történelmi társulat r. tagja,

a 7. oszt. főnöke s a gymnasiumi könyvtár őre, tanította a német nyelvet a 4. s a történelmet az 5. 6. 7. és 8. osztályban heti 17 órán át.

7) **Váry Gellérd**, kegyesrendi áldozár, okleveles felgymnasiumi tanár, hitszónok, a 6. oszt. főnöke, tanította a hittant a 4. 5. 6. 7. 8. és a görög nyelvet a 7. s 8. osztályban hetenkinti 14. órában.

8) **Kovács ev. János**, kegyesrendi áldozár, az 5. oszt. főnöke s az ifjúsági könyvtár őre, tanította a magyar nyelvet és irodalmat az 5. 6. 7. 8. és a latint a 4. osztályban hetenkinti 18. órában.

9) **Lengyel Sándor**, kegyesrendi áldozár, a 4. oszt. főnöke s a természettani szertár őre, tanította a történelmet a 4., a mennyiségtant az 5., a mennyiség- és természettani földrajzot az 5. 6. s a természettant a 3. és 4. osztályban heti 17. órán át.

10) **Pivár Ignác**, kegyesrendi áldozár, a 3. oszt. főnöke s a természetrajzi gyűjtemények őre, tanította a magyar- és német nyelvet a 3., a szám- és nézeti mértant, valamint a szabadkézi mértani rajzot az 1. s a természetrajzot az 1. 5. és 6. osztályban hetenkinti 20. órában.

11) **Láng István**, kegyesrendi papnövendék, a 2. oszt. tanára, tanította a magyar nyelvet, föld- és természetrajzot a 2., szám- és nézeti mértant a 2. 3. és 4. osztályban hetenkinti 18. órában.

12) **Janny László**, kegyesrendi papnövendék, hitelemző, tanította a 2. 3. a magyar nyelvet a 4., a latint a 2., a földrajzot és történelmet a 3. osztályban hetenkinti 17. órában.

13) **Grimm Rezső**, világi, tanította a rajzot a 2. és 3. osztályban hetenkinti 8, a kegyesrendi papnövendékekénél s azon tanulóknál, kikre nézve a rajz rendkívüli tárgy volt, hetenkinti két-két órában.

14) **Baumgartner János**, világi, tanította a műéneket és zenét mind a kezdőknél, mind a haladóknál hetenkinti 8. órában.

15) **Schindler Bernád**, világi, tanította a francia nyelvet a kezdőknél s haladóknál hetenkinti 4. órában. Az olasz nyelvet szívességből tanította Cservik József, kegyesrendi papnövendék s 8. oszt. tanuló.

A szépirásban hetenkinti egy órában a 2. oszt. tanulóit Páthy Károly, kegyesrendi papnövendék, 8. oszt. tanuló, az 1. osztálybelieket pedig Gódor Gyula, kegyesrendi papnövendék s 7. oszt. tanuló gyakorolták.

A gyorsírást hetenkinti 2. órában minden díj nélkül tanította Szkokán Sándor, kegyesrendi papnövendék, 8. oszt. tanuló.

A tornászban hetenkinti 6. órában az igazgató vagy valamely tanár felügyelete alatt a gymnasium tanulóit gyakorolták Csöke Pál, Balogh Pál és Timáry Alajos, 8. oszt. tanulók.

VIII.

Érdemsorozati jegyek.

Az erkölcsi viselet jelzésére: példás = (kitünő), dicséretes = (jeles), jó, törvényszerű, kevésbé törvényszerű = (I.-rendű), nem törvényszerű = (II.-rendű).

A szorgalomra nézve: 1 = ernyedetlen = (kit.), 2 = kellő, 3 = hanyatló, 4 = csekély = (II.-r.), 5 = semmi = (III.-r.).

A tanulmányi előmenetelre nézve: 1 = kit., 2 = jel., 3 = jó, 4 = elégséges = (I.-r.), 5 = elégtelen = (II.-r.), 6 = semmi vagy rossz = (III.-r.).

Az általános osztályzat jegyei ezek: kitünő, jeles, I.-rendű, II.-rendű, III.-rendű. Az általános kitünő osztályzatnak legnagyobb foka: minden tárgyból kitünő; legkisebbik: csupa kitünő két jelessel. — A jelesnek legnagyobb foka: csupa kitünő s egy tárgyból jó; legkisebbik: csupa jeles s egy jó. — Az első rendűnek legnagyobb foka: csupa kitünő és egy elégséges; legkisebbik: csupa elégséges. — A másodrendű: egyetlenegy elégtelen, s a harmadrendű: egyetlenegy rossz vagy semmi osztályjegyből származik.

IX.

Az érdemsorozatban előforduló rövidítések jelentménye.

G. k. = görög keleti vallású, ág. v. = ágostai valású, héb. = héber, k.-r. p.-n. = kegyesrendi papnövendék, f.-r. p.-n. = ferencrendi papnövendék, péld. = példás, dics. = dicséretes, törv. = törvényszerű, k. törv. = kevésbé törvényszerű.

X.

A kecskeméti kegyesrendi főgymnasium ifjúságának érdemszeréni sorozata.

VIII. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Ertökési viselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak	
			Hittan	Magyary.	Latin ny.	Görög ny.	Német ny.	Földrajz és történelem	Mennyiségtan	Természettan	Bölcsészet	Rajz	Műévek	
Aczél Ferenc	"	"	"	ta-	no-	dát	vál-	toz-	ta-	tott.	"	—	—	
Bagi Béla	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	
Balogh Pál	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	3	
Belasza György	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	
5. Berente Antal	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	
Blázsik Mihály	"	"	"	ma-	gán-	ta-	nu-	ló	lett.	"	"	—	—	
Buday Endre	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	2	
Csaudáry Gyula, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	
Cservik József, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	—	
10. Csintalan Pál, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	
Csóke Pál	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	3	
Dallos János	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	2	
Dévay Gyula	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	
Diószeghy József	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	
15. Faragó József	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	
Farkas Sándor	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	
Firtinger Jakab, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	1	
Fischer Kálmán, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	
Gyurákovich László, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	
20. Hábel József	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	
Hudák Lajos, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	
Igács József	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	2	
Kádek István, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	—	
Kázmér István, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	
25. Keszthelyi Endre, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1	
Kovács Elek	É-	rett-	ségi	vizs-	gá-	la-	tot	tet-	tek.	"	"	—	2	
Kovács Ferenc	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	2	
Kókay János	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	
Kramarics Ciprián, f.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	
30. Lauch János, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1	
Láng Mihály, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1	
Merényi Lajos, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1	
Mészáros Alajos, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	1	
Molnár Gyula	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	
35. Oldal János, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	
Paulovics Pál	"	"	"	ta-	no-	dát	vál-	toz-	ta-	tott.	"	—	—	
Pálya Mihály, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1	
Pásthy Károly, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	1	
Pintér Kornél, f.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	
40. Ressler József, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	—	
Rucsek Agoston	"	"	"	ta-	no-	dát	vál-	toz-	ta-	tott.	"	—	—	
Schindler Ferenc, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	
Schláger György, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1	
Syllaba István, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1	
45. Szigethy Béla, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	1	
Szokán Sándor, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	
Szvacsina József	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	
Timáry Alajos	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	—	—	
Waldherr József, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	
50. Weigang József, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	—	
Zsigmond József, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1	
Zvér Endre, k.-r. p.-n.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1	

Összesen: 52.

VII. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Eerköcsi viselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak		Általános sorozat
			Hittan	Magyar ny.	Latin ny.	Görög ny.	Német ny.	Földrajz és történelem	Mennyiségtan	Természetan	Bölcsészet	Rajz	Műének		
Bagi László	jó	3	2	2	4	2	3	1	4	4	3	—	—	e-r.	
Baligó János, k.-r. p.-n.			ide-	igle-	nes	al-	kal-	ma-	zást	ka-	pott.	—	—	e-r.	
Bánó János	jó	3	1	3	4	2	4	2	4	4	3	—	—	e-r.	
Bencsik Menyhért.	dics.	2	1	1	3	1	3	1	2	1	1	—	—	e-r.	
5. Bogyó Mihály	törv.	3	2	2	4	1	3	2	4	3	4	—	3	e-r.	
Borbás Gáspár	dics.	2	1	1	3	1	4	1	2	1	3	—	—	e-r.	
Bódogh Sándor						ki-	ma-	radt.							
Bugyi Pál	dics.	3	2	2	4	1	4	1	3	2	2	—	2	e-r.	
Dömötör János	dics.	2	2	1	3	1	3	3	3	3	3	—	—	e-r.	
10. Fejes Kálmán	dics.	3	1	2	4	1	4	1	3	2	2	—	—	e-r.	
Fodor István	jó	4	2	2	4	2	4	4	5	4	4	—	3	m.-r.	
Gódor Gyula, k.-r. p.-n.	dics.	2	1	2	2	1	1	2	4	3	3	3	—	e-r.	
Gröber László	jó	3	1	3	3	1	2	2	4	2	4	—	2	e-r.	
Hajagos Gyula	jó	3	1	3	3	1	4	3	4	2	3	—	—	e-r.	
15. Jurenák Antal	dics.	2	1	1	3	1	2	2	4	2	2	—	—	e-r.	
Kabók Imre	jó	3	1	2	3	1	2	3	4	2	4	—	2	e-r.	
Kabók Károly						ki-	ma-	radt.							
Kalner Elek	dics.	2	1	2	3	1	2	1	4	2	3	2	—	e-r.	
Kocsák József	jó	4	2	3	4	2	4	3	5	4	4	—	2	m.-r.	
20. Kovács János	jó	4	2	3	5	2	4	4	5	4	4	1	—	m.-r.	
Kristóf Sándor	dics.	2	1	1	3	1	4	2	3	3	3	—	—	e-r.	
Laczkányi Imre, k.-r. p.-n.	dics.	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1	3	—	kit.	
Lád Károly, k.-r. p.-n.	dics.	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1	2	1	kit.	
Lajos József	dics.	2	1	1	3	1	3	1	4	2	2	—	—	e-r.	
25. Lederer Sándor, héb.	jó	1	2	1	2	1	2	1	2	2	2	—	—	jel.	
Lengyel Imre, k.-r. p.-n.	dics.	2	1	1	3	1	2	1	2	1	2	—	—	jel.	
Miller Ferenc						ki-	ma-	radt.							
Móczár Kálmán	jó	3	2	3	4	2	4	2	4	4	4	—	—	e-r.	
Nedics Mihály, g. k.	jó	2	1	2	3	1	2	2	3	3	3	—	—	e-r.	
30. Poruch Antal, k.-r. p.-n.			ide-	igle-	nes	al-	kal-	ma-	zást	ka-	pott.				
Pulmann János, k.-r. p.-n.	dics.	1	1	1	2	1	1	1	2	1	2	3	1	jel.	
Ruff Lajos	dics.	2	1	1	3	1	2	1	2	1	2	—	2	jel.	
Sohr Ferenc, héb.	k. törv.	2	2	2	3	1	2	2	4	2	3	—	—	e-r.	
Szabó Ferenc	jó	4	1	3	4	1	4	4	5	2	4	—	—	m.-r.	
35. Szabó Mihály						ki-	ma-	radt.							
Szkladányi József, k.-r. p.-n.	dics.	1	1	2	2	1	1	1	2	2	2	3	1	jel.	
Tasy István	jó	4	1	3	4	1	4	2	5	4	4	—	—	m.-r.	
Turóczy Mihály	dics.	4	2	3	4	2	4	3	5	4	4	—	—	m.-r.	
Varga József	dics.	3	2	3	4	1	4	3	4	4	3	—	—	e-r.	
40. Venetianer Sándor, héb.						ki-	ma-	radt.							
Weiss Simon, héb.	dics.	1	1	1	2	1	1	1	2	1	1	—	—	kit.	
Závodszy Mihály, k.-r. p.-n.	dics.	1	1	1	2	1	2	1	2	1	1	3	—	jel.	
Zsivkovics Lajos	dics.	2	1	2	3	1	3	2	3	3	3	—	—	e-r.	

VI. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Erikölcsi viselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak		Általános sorozat		
			Hitán	Magyar ny.	Latin ny.	Német ny.	Földrajz és történelem	Mennyiségtan	Ter-mészetráaj	Természet-tani föld-rajz	Test-gyakorlat	Rajz	Műének				
Barbosz György, g. k.	ki-	ma-	radt.								
Bartos József	jó	3	1	2	4	2	3	3	3	3	2	3	—	—	e-r.		
Blidár Traján, g. k.	ki-	ma-	radt.								
Bloch Bernád, héb.	törv.	2	2	1	4	3	1	3	2	2	4	—	—	e-r.			
5. Bódogh Menyhért	dics.	2	1	1	3	3	1	2	1	1	—	—	—	e-r.			
Csolnok Károly	törv.	3	2	3	4	4	3	4	3	2	—	—	3	e-r.			
Farkas Mihály	dics.	2	1	1	2	4	2	3	2	1	4	—	—	e-r.			
Festő Gergely, ism.	jó	3	2	2	3	4	2	4	2	2	3	—	—	e-r.			
Fodor Imre	dics.	2	1	1	3	3	1	2	1	1	4	2	—	e-r.			
10. Gröber Béla	jó	2	1	2	3	3	3	3	2	3	4	—	—	e-r.			
Halász János, g. k.	meg-	halt.										
Horváth László	törv.	3	1	2	4	4	2	3	1	2	3	—	—	e-r.			
Kludik Géza	dics.	2	1	2	3	3	1	2	1	2	—	3	—	e-r.			
Kollár Adolf	dics.	2	2	2	3	4	1	2	1	3	4	—	—	e-r.			
15. Kovács Imre	dics.	2	1	1	3	3	1	3	1	1	3	—	—	e-r.			
Kovács János	ki-	ma-	radt.									
Krajnik János	dics.	3	1	4	4	2	3	4	4	3	—	—	—	e-r.			
Krisztmann Sándor	ki-	ma-	radt.									
Lendvay Antal, ism.	törv.	3	1	2	3	4	1	4	1	1	4	—	—	e-r.			
20. Lengyel Vilmos	dics.	1	1	1	2	2	1	2	1	1	4	—	—	jel.			
Lovisek József	törv.	3	2	2	4	3	3	3	2	2	3	—	3	e-r.			
Marsovszky Gyula	dics.	2	1	1	3	4	1	4	1	1	2	—	—	e-r.			
Prohászka István	meg-	halt.										
Rajzinger Imre	dics.	1	1	1	3	2	1	2	1	1	4	—	—	jel.			
25. Sapka János, f.-r. p.-n.	dics.	3	1	2	3	4	1	4	1	1	—	—	—	e-r.			
Szabó Gergely	jó	3	1	2	3	3	2	4	3	4	4	—	—	e-r.			
Szvoboda Imre	dics.	2	1	1	3	2	1	3	1	1	4	—	—	e-r.			
Tóth Sándor	dics.	1	1	1	2	2	1	2	1	1	3	—	—	jel.			
Tyúkos Ferenc	k. törv.	3	2	2	4	4	3	3	1	2	3	—	—	e-r.			
30. Vincze Endre	törv.	3	2	4	4	4	3	4	3	3	3	—	—	e-r.			
Weisz Joákim, héb.	dics.	1	2	1	2	1	1	1	1	1	4	—	—	kit.			

Összesen: 31.

V. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Erkölosi viselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Rendkívüli tantárgyak		
			Hit	Magyar ny.	Latin ny.	Német ny.	Földrajz és történelem	Mennyiség tan	Ter- mészrajz	Mennyiség és tér-rajz földrajz	Test- gyakorlat	Rajz	Művészet	Általános sorozat	
															Rajz
Balogh János	jó	2	1	3	2	3	1	4	4	4	4	3	—	—	e-r.
Bánhidv Dezső	k. törv.	3	1	4	4	4	4	4	4	4	4	3	—	—	e-r.
Bánó Imre	törv.	3	2	3	4	4	2	4	2	3	4	4	—	—	e-r.
Berger Ignác, héb.	jó	2	2	2	3	1	1	2	2	3	4	4	—	—	e-r.
5. Bobora Ézsajás, g. k.						ki- ma- radt.									
Bodócs Gáspár	dics.	1	1	1	2	2	1	2	1	1	1	1	—	—	jel.
Bódogh János	jó	2	1	1	4	4	2	4	2	3	—	—	—	—	e-r.
Deutsch Fülöp, héb.	dics.	1	1	1	2	2	1	3	1	2	3	—	—	—	jel.
Endre János						ki- ma- radt.									
10. Fekete István	törv.	3	1	3	4	4	2	3	1	3	4	—	—	—	e-r.
Fényfi Kálmán				ta- no- dát				val- toz- ta- tott.							
Gondi Károly	jó	2	1	4	4	4	3	4	4	4	4	—	—	—	e-r.
Gömörv Mihály	jó	2	2	3	4	4	3	4	3	4	2	—	3	—	e-r.
Gubicza József	jó	2	2	2	4	4	2	2	4	4	4	—	—	—	e-r.
15. Gyapjas József	törv.	3	2	4	4	4	3	4	2	4	3	—	—	—	e-r.
Gyenes László	dics.	1	1	1	2	3	1	1	1	1	3	—	—	—	jel.
Hajagos József	jó	2	1	2	3	3	1	1	1	2	—	—	2	—	e-r.
Imre István	jó	2	1	2	3	2	1	4	2	4	1	—	2	—	e-r.
Járvás Mihály	dics.	2	1	2	2	3	2	3	2	3	3	—	—	—	e-r.
20. Kállay András	törv.	2	1	2	4	4	2	3	2	4	3	—	—	—	e-r.
Kludik Gyula	jó	3	1	2	4	4	2	4	3	—	—	3	—	—	e-r.
Kovács Gáspár	jó	3	1	3	4	4	2	4	1	4	3	—	—	—	e-r.
Id. Kovács István	dics.	1	1	1	2	2	1	1	2	1	3	—	—	—	jel.
Ifj. Kovács István	dics.	1	1	1	2	2	1	3	1	2	4	—	—	—	jel.
25. Lipóczy István	dics.	2	2	3	4	4	2	4	2	3	4	—	—	—	e-r.
Ludvigh Sándor					ma- gán- ta- nu- ló					lett.					
Nagy János	jó	2	1	2	4	4	2	2	2	4	3	—	—	—	e-r.
Opra György, g. k.	dics.	1	1	2	2	1	2	3	3	1	—	—	—	—	e-r.
Pinthér Kálmán	dics.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	—	1	—	kit.
30. Politzer Mátyás, héb.	törv.	3	3	4	4	3	1	3	2	3	—	—	—	—	e-r.
Schwartz Adolf, héb.	jó	3	3	3	4	2	3	4	2	4	3	—	—	—	e-r.
Szabados János	törv.	3	2	2	4	4	1	4	1	4	3	—	—	—	e-r.
Szemerédi József						ki- ma- radt.									
Szilvássy János	törv.	3	2	4	2	3	2	3	4	4	4	—	—	—	e-r.
35. Tóth Lajos	dics.	2	2	2	3	4	1	4	3	4	3	—	—	—	e-r.
Tóth Mihály	dics.	2	1	1	1	1	2	2	2	3	4	—	—	—	jel.
Vasváry Zoltán					ma- gán- ta- nu- ló					lett.					

Összesen: 37.

IV. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Erkölcsi viselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak									Rendkívüli tantárgyak		Általános sorozat
			Hittan	Magyary.	Latin ny.	Német ny.	Tör-ténelem	Mennyi-ségtan	Ter-mészettan	Test-gyakorlat	Rajz	Műének		
Ángyán Zoltán	törv.	3	2	4	4	4	3	3	3	3	—	—	e-r.	
Assinger Mór, héb.	törv.	3	2	4	4	1	2	1	3	3	—	—	e-r.	
Bajáki Elek	törv.	2	2	3	3	3	3	2	3	2	—	—	e-r.	
Bakó István	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	3	—	—	kit.	
5. Bauer Gusztáv, héb.	dics.	1	1	1	1	1	1	1	1	4	—	—	kit.	
Beszédes István	törv.	2	1	3	2	2	1	1	2	2	—	—	jel.	
Bicskei Béla	k. törv.	3	2	4	3	3	3	3	4	2	—	—	e-r.	
Blaskovics Gyula, ág. v.	jó	3	3	4	4	4	3	4	3	2	2	—	e-r.	
Borbás Mihály	törv.	3	2	4	4	4	4	4	4	2	3	—	e-r.	
10. Dékány Lajos	dics.	2	1	2	2	2	1	1	1	3	—	—	jel.	
Domokos János	törv.	2	1	3	2	3	2	1	2	2	—	2	e-r.	
Dudás Gáspár	törv.	3	2	4	2	4	3	2	4	4	—	—	e-r.	
Eisert Gusztáv	dics.	1	1	1	1	1	1	1	1	3	2	3	kit.	
Fejes János			ta-	no-	dát	vál-	toz-	ta-	tott.					
15. Földessy Elek, ism.	k. törv.	3	2	4	4	4	3	4	4	4	—	—	e-r.	
Gyenes Bertalan	dics.	1	1	1	2	2	1	1	1	—	—	—	kit.	
Hoblik József	jó	1	1	2	2	1	1	1	1	—	—	—	kit.	
Holtzer Adolf, héb.	törv.	3	1	3	4	1	1	1	3	4	—	—	e-r.	
Hornyik József	jó	2	1	2	2	2	3	1	3	1	—	1	e-r.	
20. Ivicz István	jó	2	2	3	2	3	1	2	1	4	2	—	e-r.	
Juhász István, g. k.	dics.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	kit.	
Kádár Lajos	törv.	3	2	4	4	3	3	4	3	2	—	—	e-r.	
Kludik Imre	dics.	2	1	2	3	2	1	2	2	—	3	—	jel.	
Kovács Pál	jó	1	1	1	1	1	1	1	1	4	—	—	kit.	
25. Kovács Sándor	törv.	3	2	4	4	4	3	4	4	3	—	—	e-r.	
Lusztig Lajos, héb.	k. törv.	2	3	3	3	1	2	2	3	2	—	—	e-r.	
Minke Béla	törv.	3	2	4	4	4	3	4	3	1	—	2	e-r.	
Miskolczi József	törv.	3	1	4	4	3	4	4	4	1	—	—	e-r.	
Misurai János	jó	3	1	4	4	3	3	4	2	3	—	—	e-r.	
30. Nagy Sándor, ág. v.	jó	2	3	2	3	3	2	2	3	4	3	—	e-r.	
Pajduk Ferenc	k. törv.	2	2	3	2	3	1	2	1	4	—	—	e-r.	
Piroska István	törv.	3	2	4	4	4	3	4	3	2	—	—	e-r.	
Predics László				el-	tá-	vo-	lit-	ta-	tott.					
Schwarz Zsigmond, héb.						ki-	ma-	radt.						
35. Selem Atila	k. törv.	3	2	4	3	3	3	4	4	3	—	—	e-r.	
Spitzer Vilmos, héb.	dics.	1	1	1	1	1	1	1	1	3	—	—	kit.	
Tekulics István	törv.	3	2	4	4	4	4	4	4	3	—	1	e-r.	
Tekulics Sándor	törv.	3	2	4	4	3	4	4	4	4	—	—	e-r.	
Trifont János	törv.	3	2	4	4	3	3	4	4	1	—	—	e-r.	
40. Veroszta Ferenc						ki-	ma-	radt.						
Wieland József	dics.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	3	—	kit.	

Összesen: 41.

III. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Erkölcsei viselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak											Rend- kívüli tantárgy	Általános sorozat
			Hitán	Magyarny.	Latin ny.	Német ny.	Földrajz	Tör- ténelem	Mennyi- ségitan	Ter- mészetan	Rajz	Test gyakorlat	Műténék		
Auspitz Lipót, héb.	törv.	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	4	—	—	kit.
Balogh Imre	törv.	3	1	3	4	4	3	1	2	2	2	3	4	2	e.-r.
Csáky Ferenc	jó	3	1	2	4	4	3	2	2	2	2	4	3	2	e.-r.
Faschler Péter	dics.	2	1	2	4	3	3	3	1	2	3	4	—	—	e.-r.
5. Fischmann József, héb.	törv.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	3	4	—	kit.
Fleischer Márton, héb.	törv.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	—	kit.
Fodor Mihály	dics.	2	1	1	3	2	1	1	1	1	1	1	2	2	jel.
Fűrj Pál	dics.	3	2	3	4	3	3	3	1	2	3	3	3	3	e.-r.
Fürst Mór, héb.	törv.	3	3	3	4	2	4	4	4	3	4	4	4	—	e.-r.
10. Gassich József	k. törv.	5	3	6	6	6	5	4	5	5	5	5	4	3	h.-r.
Goldberger Sándor, héb.	dics.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	3	—	kit.
Hévizi János	jó	3	1	2	4	3	1	1	2	1	1	1	2	1	e.-r.
Kanyó Ferenc	k. törv.	5	2	5	6	5	5	4	2	5	4	3	3	2	h.-r.
Kasztner Ferenc	dics.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	—	1	kit.
15. Kerekes Gábor	dics.	2	1	1	3	2	1	1	1	1	1	2	3	—	jel.
Kerekes László, ism.	törv.	3	1	2	4	4	4	2	3	3	4	4	4	2	e.-r.
Klein Mór, héb.	jó	2	1	2	2	1	2	1	1	1	1	3	4	—	jel.
Kocsis József	dics.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	kit.
Kohn Adolf, héb.	törv.	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	2	4	—	kit.
20. Kohn Lajos, héb.	törv.	2	3	3	3	2	1	1	2	2	3	4	4	—	e.-r.
Kukányi Géza	törv.	3	1	4	4	4	3	2	3	3	4	4	4	—	e.-r.
Lénárt Mihály	törv.	4	2	4	5	4	4	3	3	3	4	4	4	—	m.-r.
Nagy Lajos, ág. v.	jó	3	3	2	4	4	1	1	2	1	3	3	3	—	e.-r.
Pacsu Leo	jó	2	1	1	4	3	2	1	1	1	2	2	2	1	e.-r.
25. Patyi Kálmán	k. törv.	5	2	4	6	5	5	4	4	5	—	3	—	—	h.-r.
Révay György	jó	2	1	1	3	2	1	1	1	1	4	1	—	—	jel.
Rosenbaum Márk, héb.	törv.	2	1	1	3	1	2	1	1	2	4	4	—	—	jel.
Schiffer Armin, héb.						ki-	ma-	radt.							
Spieler Ignác, héb.	törv.	1	2	1	2	1	1	1	1	1	4	4	—	—	kit.
30. Id. Tóth István.	törv.	4	1	3	5	1	4	2	1	2	2	4	4	—	m.-r.
Ifj. Tóth István.	törv.	3	2	2	4	4	3	3	2	2	3	3	3	1	e.-r.
Tóth László	törv.	2	1	1	4	1	1	1	1	1	3	3	—	—	e.-r.
Tóth Mihály.	dics.	3	2	1	3	4	3	3	1	2	3	4	2	—	e.-r.
Ulrich Anzelm.	jó	3	2	3	4	3	3	4	3	3	3	3	—	—	e.-r.
35. Vasváry Géza.	dics.	2	1	3	3	3	2	3	1	3	2	3	1	—	e.-r.

Összesen: 35.

II. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Erdőesi viselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak									Rend-kivüli tantárgy	Általános sorozat
			Hittan	Magyarny.	Latin ny.	Földrajz	Számítan és nézleti mértan	Ter-mészrajz	Rajz	Test-gyakorlat	Művészet		
Augusztin Miklós, ism.	dics.	3	2	1	4	2	2	1	4	4	—	e-r.	
Bába Ferenc	törv.	3	2	2	4	3	4	1	4	2	—	e-r.	
Bagi Fábrián					ki-	ma-	radt.						
Bajáki Ferenc	jó	2	1	1	3	1	1	1	3	1	1	jel.	
5. Balogh András	jó	4	3	2	5	4	2	1	3	3	—	m-r.	
Bánfy Ferenc	dics.	1	1	1	2	1	1	1	4	4	—	kit.	
Banó Imre	dics.	4	1	1	5	3	2	1	4	3	—	m-r.	
Bende György	törv.	5	4	3	6	3	4	1	3	—	—	h-r.	
Biró János	dics.	2	2	1	3	1	2	1	2	3	—	jel.	
10. Bontó Gergely	dics.	1	2	1	2	1	1	1	4	2	—	kit.	
Buzás János	jó	1	1	1	2	1	1	1	4	2	1	kit.	
Csemegi Imre	dics.	3	3	1	4	2	3	1	4	4	2	e-r.	
Csolnok Ferenc				vizs-	gá-	lat	nél-	kül	ma-	radt.			
Csorba Menyhért	dics.	5	4	3	6	4	4	2	3	3	2	h-r.	
15. Dékány László	dics.	2	1	1	3	1	1	1	3	2	1	jel.	
Fekete István	törv.	4	3	1	5	2	2	1	4	2	—	m-r.	
Fekete Mihály	dics.	3	3	1	4	2	2	1	4	1	—	e-r.	
Fényfy Géza				vizs-	gá-	lat	nél-	kül	ma-	radt.			
Fórián Gergely	dics.	3	2	2	4	3	4	1	3	3	—	e-r.	
20. Gál Mihály	dics.	3	3	1	4	1	1	1	3	1	3	e-r.	
Hatvani András	dics.	1	1	1	2	1	1	1	1	3	—	kit.	
Horváth Pál, ism.	jó	2	2	1	3	1	2	1	3	2	2	jel.	
Kada István.	törv.	3	3	3	4	3	3	2	4	4	1	e-r.	
Kasztner Ede	dics.	2	1	1	3	1	1	1	1	1	1	jel.	
25. Klingert Vilmos	törv.	4	4	4	5	4	4	3	4	4	—	m-r.	
Kocsis Ferenc	dics.	1	1	1	2	1	1	1	2	3	—	kit.	
Kressák Lajos, ág. v.	dics.	2	2	1	3	1	1	1	4	3	—	jel.	
Kun János	dics.	1	1	1	1	1	1	1	3	1	—	kit.	
Lipóczi Ferenc	dics.	3	4	3	4	1	3	1	2	2	—	e-r.	
30. Lipóczi Sándor	dics.	3	3	1	4	2	1	1	2	1	1	e-r.	
Mérhai Kalliszt						be-	teg.						
Nyul János, ism.	dics.	1	1	1	2	1	1	1	3	1	—	kit.	
Ország Péter	dics.	3	4	1	4	1	3	1	3	3	—	e-r.	
Palatini Sándor					ki-	ma-	radt.						
35. Rajzinger József	dics.	3	3	2	4	2	3	1	3	4	2	e-r.	
Rosenfeld János, héb.	dics.	3	3	1	3	1	3	1	5	3	—	e-r.	
Ruhig Lipót, héb.	jó	3	3	1	4	3	1	1	4	3	—	e-r.	
Sánta Imre	dics.	4	2	1	5	2	4	1	3	4	—	m-r.	
Schéda György	dics.	3	3	1	3	1	1	1	4	2	—	e-r.	
40. Simonyi Gyula					ki-	ma-	radt.						
Strasser Zsigmond, héb.	dics.	1	3	1	2	1	1	1	2	3	—	jel.	
Szekeres Ferenc	törv.	3	2	1	4	1	1	1	3	3	—	e-r.	
Szirmák Béla	dics.	2	1	1	3	2	1	1	4	3	—	jel.	
Szőke Agoston	dics.	3	1	1	4	2	3	1	2	1	—	e-r.	
45. Szőke János					ki-	ma-	radt.						
Tajcsék Ferenc	dics.	3	1	1	3	1	3	1	3	3	—	e-r.	
Virág Ferenc	jó	4	4	3	5	2	4	1	3	2	—	m-r.	
Wallenfels Ferenc	dics.	2	2	1	3	1	1	1	3	3	—	jel.	
Weisz Gábor, héb.	dics.	3	2	1	4	1	2	1	3	2	—	e-r.	
50. Wienberger Antal	dics.	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	kit.	

Összesen: 50.

I. OSZTÁLY.

A tanulók nevei	Erkölcsei viselet	Szorgalom	Rendes tantárgyak										Rend-kivüli tantárgy	Általános sorozat
			Hittan	Magyarny.	Latin ny.	Földrajz	Számítan és nézeti mértan	Természetrajz	Rajz	Testgyakorlat	Műfének			
Balanyi István	törv.	2	1	2	2	2	2	2	1	3	1	2	jel.	
Balássy Károly	törv.	2	2	2	2	2	2	2	1	3	4	—	jel.	
Bánó József	törv.	3	2	3	3	2	4	3	4	3	3	—	e.-r.	
Basa László	jó	3	2	2	3	2	3	1	1	3	3	—	e.-r.	
5. Beke Imre	k. törv.	5	4	6	6	4	6	4	4	4	4	3	h.-r.	
Berente István	törv.	3	4	4	3	4	4	2	4	4	3	2	e.-r.	
Bódogh György	törv.	3	3	4	4	4	4	4	4	4	—	2	e.-r.	
Bódogh Mihály	k. törv.	5	4	5	6	4	6	4	4	4	3	—	h.-r.	
Borossy Béla					ki-	ma-	radt.							
10. Csala Mihály					ki-	ma-	radt.							
Csolnok Endre	k. törv.	4	3	5	5	4	5	4	5	4	5	5	m.-r.	
Csorba István	törv.	3	4	4	4	4	4	3	4	4	—	—	e.-r.	
Daubrova Emil	k. törv.	5	4	5	6	5	6	5	2	4	—	—	h.-r.	
Dragollovits Gyula	k. törv.	5	4	6	6	6	6	5	4	1	—	—	h.-r.	
15. Dragollovits László, g. k. ism.					ki-	ma-	radt.							
Farkas Kálmán	törv.	5	4	6	6	5	5	4	5	—	2	—	h.-r.	
Ferenczy József	k. törv.	5	4	6	6	6	5	5	4	1	—	—	h.-r.	
Fischer Antal, héb.					ki-	ma-	radt.							
Fodor István	törv.	2	2	2	3	2	2	1	4	3	—	—	jel.	
20. Gyenes Ferenc	jó	2	2	2	2	2	2	2	2	4	—	—	jel.	
Hajagos Elek, ism.	dics.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	1	—	kit.	
Illés László	jó	1	1	1	2	1	1	1	2	3	3	—	kit.	
Kovács József	jó	2	1	1	1	2	1	3	1	1	—	—	jel.	
Kovács Menyhért	k. törv.	4	4	5	5	4	4	4	5	2	—	—	m.-r.	
25. Kubinyi András	törv.	3	2	4	4	4	4	3	4	4	—	—	e.-r.	
Laczkó János, g. k. ism.					ki-	ma-	radt.							
Lehotay Mihály	törv.	3	3	3	3	2	4	2	1	—	—	—	e.-r.	
Machleid Gyula	jó	1	1	1	1	1	1	1	3	3	1	—	kit.	
Magyar Antal	dics.	2	1	2	2	3	2	1	1	4	—	—	jel.	
30. Makay Győző	törv.	3	2	3	3	3	3	1	5	4	—	—	e.-r.	
Makay Zoltán	törv.	3	3	4	4	4	3	3	4	4	—	—	e.-r.	
Marsner Ferenc	törv.	4	4	5	5	4	5	3	4	2	—	—	m.-r.	
Máté Dániel					ki-	ma-	radt.							
Nagy Ferenc, ism.	k. törv.	4	4	5	4	4	5	3	1	1	—	—	m.-r.	
35. Ortner János	törv.	3	3	3	3	3	3	3	2	3	—	—	e.-r.	
Paksi Gergely	jó	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2	—	jel.	
Papp László	törv.	3	2	4	4	4	4	4	4	4	—	—	e.-r.	
Pulitzer Ede, héb.	törv.	3	3	2	3	2	3	2	1	1	—	—	e.-r.	
Rabcsányi István	jó	1	1	1	1	1	2	1	2	1	—	—	kit.	
40. Rác István	törv.	3	4	4	4	4	4	4	2	3	—	—	e.-r.	
Ress János	jó	2	2	2	2	2	2	1	4	4	1	—	jel.	
Rosenbaum Ignác, héb.	törv.	3	3	3	4	4	3	3	4	3	—	—	e.-r.	
Sáfrán József	dics.	1	1	1	1	1	1	1	1	4	—	—	kit.	
Sipos Károly	törv.	3	2	3	3	2	1	1	3	3	—	—	e.-r.	
45. Schmieder Gyula					meg-	halt.								
Schwartz Lajos, héb.	törv.	3	3	2	3	3	2	1	2	2	—	—	e.-r.	
Steiner Endre, héb.	dics.	2	3	1	2	1	1	1	2	2	—	—	jel.	
Id. Szabó János	törv.	3	2	2	3	2	3	2	4	2	2	—	e.-r.	
Ifj. Szabó János					ki-	ma-	radt.							
50. Szent-Gályi Béla	törv.	3	2	2	2	2	4	3	4	—	1	—	e.-r.	
Tóth Gergely	törv.	2	2	2	2	2	3	2	4	4	—	—	jel.	
Tóth Géza	jó	3	2	3	3	2	3	2	5	2	—	—	e.-r.	
Tóth Lajos	jó	3	2	4	4	2	3	2	3	4	3	—	e.-r.	
Weisz Sámuel, héb.	dics.	1	2	1	1	1	1	1	5	—	—	—	kit.	
55. Veszelyovszky Gyula	törv.	2	1	2	1	1	3	1	2	1	—	—	jel.	

Francia nyelvet tanultak: VIII. oszt. Bagi Béla kit. — VII. oszt. Dévay Gyula kit., Jurenák Antal kit. — IV. oszt. Juhász Istv., Vieland József kit. — III. oszt. Kocsis József kit. előmenetellel. — *Olasz nyelvet tanultak:* VIII. oszt. Belasza György kit., Farkas Sándor jel. Kovács Elek kit. — VII. oszt. Lengyel Imre, k.-r. p.-n. jel., Weisz Simon kit. — VI. oszt. Tóth Sándor kit. — V. oszt. Bodócs Gáspár jel., Deutsch Fülöp kit. előmenetellel. — *Zenét tanultak:* VIII. oszt. Bagi Béla, Cservik József, k.-r. p.-n., Fischer Kálmán, k.-r. p.-n., Hudák Lajos, k.-r. p.-n., Kádek István, k.-r. p.-n., Lauch János, k.-r. p.-n., Pásthly Károly, k.-r. p.-n., Szkokán Sándor, k.-r. p.-n. mind kit. előmenetellel. — VII. oszt. Bagi László kit., Gróber László jel., Kabók Imre jel., Kalner Elek, Lád Károly, k.-r. p.-n. kit., Szabó Ferenc jel., Szkladányi József, k.-r. p.-n. kit. előmenetellel. — V. oszt. Hajagos József, Imre István jel., Pinthér Kál-mán kit. előmenetellel. — IV. oszt. Bajáky Elek jel., Bauer Gusztáv kit., Piroska István, Hornyik József kit., Trifont János jeles előmenetellel. — III. oszt. Id. Tóth István kit., ifj. Tóth István jel. előmenetellel. — II. oszt. Csolnok Ferenc jó, Fórián Gergely jel., Kada István, Kasztner Ede kit., Klingert Vilmos jó, Mérhai Kalliszt jó előmenetellel. — I. oszt. Machleid Gyula, Veszélóvszky Gyula kit., Szirmák Béla jeles előmenetellel. — *Gyorsírást tanultak:* VIII. oszt. Belasza György, Fischer Kálmán, k.-r. p.-n., Keszthelyi Endre, k.-r. p.-n., Kovács Elek, Mészáros Alajos, k.-r. p.-n., Zsigmond József, k.-r. p.-n., Zvér Endre, k.-r. p.-n. kit. előmenetellel. — VII. oszt. Lád Károly, k.-r. p.-n., Lengyel Imre, k.-r. p.-n., Weisz Simon kit. előmenetellel. — V. oszt. Bodócs Gáspár, Bódogh János kit., Deutsch Fülöp jel., id. Kovács István kit., Lipóczi István, Pinthér Kálmán jel. előmenetellel. — IV. oszt. Dékány Lajos kit., Hoblik József jó, Juhász István, Nagy Sándor jel. előmenetellel. — III. oszt. Balogh Imre, Nagy Lajos jó, Kerekes Gábor jel. előmenetellel.

A tanuló ifjúság összes száma: 344.

XI.

Statistikai kimutatás.

Osztály	Az 1869/70. tanévre fölvetettek			Év közben			A tanév végéig megmaradt tanulók															Észrevételek
	az előbbi osztályból	mint ismétlők	összesen	kimaradt	meghalt	maradt	Vallás szerint				Nemzetiség szerint				Előmenetel szerint							
							r. k.	g. k.	ág. vall.	izr.	magy.	szerb	lengy.	rom.	kütfő	jeles	I.-rendű	II.-rendű	III.-rendű	vizsgálat nélkül maradt	összesen	
I.	51	4	55	7	1	47	42	—	—	5	46	—	1	—	6	11	20	4	6	—	47	A tanuló ifjúság száma 186 ⁷ / ₈ -ban 347 186 ⁸ / ₉ -ben 333 186 ⁹ / ₁₀ -ben 344
II.	47	3	50	4	—	46	41	—	1	4	46	—	—	—	9	8	18	6	2	3	46	
III.	34	1	35	1	—	34	23	—	1	10	34	—	—	—	8	5	16	2	3	—	34	
IV.	40	1	41	4	—	37	30	1	2	4	37	—	—	—	9	3	25	—	—	—	37	
V.	37	—	37	6	—	31	26	1	—	4	30	1	—	—	1	6	24	—	—	—	31	
VI.	29	2	31	4	2	25	22	1	—	2	25	—	—	—	1	3	21	—	—	—	25	
VII.	43	—	43	7	—	36	32	1	—	3	35	—	—	1	3	6	21	6	—	—	36	
VIII.	52	—	52	4	—	48	48	—	—	—	48	—	—	—	14	14	20	—	—	—	48	
Összesen:	333	11	344	37	3	304	264	4	4	32	301	1	1	1	51	56	165	18	11	3	304	

XII.

Figyelmeztetés.

A jövő tanév október hó 1-jén veendi kezdetét. A nyilvános tanulók szabályszerű felvétele szeptember 28., 29. és 30-án s október havának három első napján történik.

Az 186⁹/₁₀ évi april hó 4-ről 6020. sz. a. kelt vallás- s közoktatási magy. kir. magas miniszteri intézménynek folytán: a gymnasium első osztályába szabályszerűen csak a 9-dik évet betöltött, vagy idősb növendék vétethetik fel.

Az ismeretek mértékére nézve kívántatik: hogy értel-

mes és folyékony olvasásban; nyelvtanból, az alaktan főbb részeinek az egyszerű, bővített és összetett mondatok ismeretében, feltűnőbb hibák nélküli, jól olvasható dictandó írásban; a tizes számrendszer tudásában ezerig, négy alapszámig egész és közösleges törtszámokkal — felvételi vizsgálat által biztosságot és alaposságot tanúsítson.

A felvételi vizsgálat minden a gymnasium első osztályába felveendő ifjúra nézve kivétel nélkül kötelező.

Kelt a kecskeméti kegyesrendi főgymnasiumban 1870. évi július hó 31-én.

Polák Ede s. k.,
igazgató.